

JURIIDILINE AJAKIRI

Õ I G U S

TOIMETUS:

R. Räägo
peatoimetaja

**E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, J. Kleesment, A.-T. Klimann,
H. Kristal, E. Maddisoo, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots**

A. Mägi
toimetuse sekretär

S I S U.

Artiklid.

- Mägi, Artur: Poola põhiseadus 23. aprillist 1935. 145
Ein, E.: Kriitilisi märkmeid tunnistajateta testamendi kohta
Tsiivilseadustiku 1936. a. eelnõus 179

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond.

- Kas tulumaksustamisel korteriühingu liikmetele kasustada antud korteri üüriväärtus tuleb hinnata Tulumaksu seaduse § 7 alusel ja vahe üüriväärtuse ja ühingule korteri kasustaja ühinguliikme poolt makstava summa vahel tuluks arvata? 187
- Kui välismaalase äritegevus Eestis ületab Ärimaksu kohta käivate seaduste muutmise seaduse (RT 1932—29) II osa § 16 esimeses lõikes ettenähtud ärilise tegevuse piirid, kas siis on ta kohustatud sama paragraafi neljanda lõike põhjal tasuma põhiärimaksu üldisel alusel? 187
- Kas Maksudevalitsus võib nõuda maksustamise ümberotsustamisele määramist selliste uute asjaolude ilmsikstuleku alusel, mis on ilmnunud hilisemal äriraamatute läbivaatamisel, kui juba varemini maksukohuslase ettevõtte äriraamatud olid läbi vaadatud? 188
- Kas maksustamisotsuse vastu antud vastulauses peab maksukohuslane esile tooma kõik oma vastuväited? 188
- Kas veneaegset teenistust linnatapamajas tuleb lugeda teenistuseks linnaasutises (Pens. sead. § 18)? 189
- Kas „Riigi Teatajas“ 1936 — 50 art. 413 all avaldatud Valla isikumaksu seaduse (§ 9 p. 3 ja 4) alusel võib sundsisse nõudmise korras kelleltki kolmandate isikute varasemate aastate maksuvõlgu sisse nõuda? 189
- Kas OMS § 519 võimaldab ettevõtte brutokasust maksude tasumise reserviks eraldada teatavaid summasid? 189

Poola põhiseadus 23. aprillist 1935.

Artur Mägi.

Sisukord: § 1. Sissejuhatavaid märkmeid. § 2. Riigi valitsemiskorra üldsüsteem. § 3. Vabariigi president. § 4. Valitsus. § 5. Parlament. § 6. Seadusandlus. § 7. Riigi tulude-kulude eelarve. § 8. Kokkuvõte.

§ 1. Sissejuhatavaid märkmeid. 1921. a. põhiseadusega võttis Poola omaks esindusliku demokraatia ja parlamentaarse riigi valitsemiskorra põhimõtted. Põhiseadusega tunnustati rahvasuveräänsuse põhimõtet, kuid riigivõimu otsese teostajana võimaldati rahval esineda ainult parlamendi valijana. Riigivõimu põhifunktsioonide teostamine anti, väheste eranditega, põhiseaduse sõnastuse kohaselt rahvaorganite kätte¹. Rahva vahenditu organina tundis 1921. a. põhiseadus sealjuures ainult parlamenti, s. o. seimi ja senaati². Riigi otseste organite pädevuse piiritamisel ja vastastikuse suhte määramisel kaldus põhiseadus riigivõimu funktsioonide teostamise mooduse normimisel nende funktsioonide teostamise tugevamääralisele kontsentreerimisele parlamendi kätte. Parlament ja selles omakorda seim sai riigi kõrgeima organi positsiooni ja temale kuulus mitte ainult otsustava lõppsõna ütlemine seadusandluse teostamisel, vaid ka riigi üldpoliitilise suuna määramine ja tugevakujuliselt ka riigi haldusliku tegevuskava määramine. Seimi prevaleeriva osatähtsuse tõttu teiste riigi otseste organite seas kujunes eriti ebastabiilseks ministritenõukogu positsioon riigi eksekutiivorganina. Ministritenõukogu ametikestuse keskmise

¹ Vt. Põhiseaduse art. 2. — Põhiseaduse teksti kasustatud *D a r e s t e , Les constitutions modernes, II, Paris 1929* järgi.

² Vt. art. 2 mainitud rahvaorganite komplekteerimist, pädevust ja nende suhet rahvaga reguleerivaid norme põhiseaduse II, III ja IV osas.

iga oli kuni põhiseaduse esimese reformini ümmarguselt 5 kuud³.

Tekkinud riigi sisepoliitilises kriisis teostus 1926. a. kevadel riigipöõre marssal Pilsudski poolt. Sama aasta suvel teostati ka 1921. a. põhiseaduse esimene põhiline reform. Teostatud reformi kohaselt anti vabariigi presidendile õigus: 1) lõpetada suvaliselt seimi ja senati volitused enne legislatuuriperioodi lõppu ja välja kuulutada parlamendi uued valimised, 2) kehtima panna seadusejõulisi määrusi ja 3) kehtima panna riigi tuludekulude eelarve, kui parlament seda ei tee määratud tähtajaks⁴.

Põhiseaduse tähendatud muudatusega murti parlamendi (täpsemalt seimi) senine ülevõim teiste riigi otseste organite suhtes. Parlamendile jäi küll juriidiliselt alles tema positsioon riigi kõrgeima organina, kuid põhiseaduse mainitud muutmisseadusega loodi olukord, mis võimaldab riigipeal soovi korral legaalsel teel parlamenti teatavateks aegadeks välja lülitada riigivõimu funktsioonide otsesest teostamisest. Riigielu jooksvatesse küsimustesse puutuvate asjade otsustamisel, ühes arvatud seadusandluse teostamine, omas riigi otseste organite seas prevaleeriva tähtsuse vabariigi president.

Üheaegselt põhiseaduse osalise revisjoni teostamisega alustati ka 1921. a. põhiseaduse üldise muutmiskava väljatöötamist, kusjuures lähtepunktiks võeti põhimõtted, mis esijoones taotlesid riigi presidendi pädevuse ulatuse ümberkorraldamist ses mõttes, et vabariigi presidendi pädevust tuleb suurendada ja vabariigi president teha sõltumatuks riigi teistest organitest⁵. Põhiseadus vastavate muudatustega võeti parlamendi poolt vastu 23. märtsil 1935 ja kirjutati vabariigi presidendi poolt väljakuulutamiseks alla 23. aprillil 1935⁶.

³ Vt. Potulicki, Poola põhiseadus 23. aprillist 1935, i. „Õigus“ 1935, nr. 4, lk. 164.

⁴ Vt. Potulicki, *ibid.*, lk. 165.

⁵ Vt. Potulicki, *ibid.*, lk. 166 j.

⁶ Alamaal põhiseaduse tekstidena on kasustatud: Die Verfassung der Republik Polen vom 23. April 1935. Mit einem Vorwort von Stanislaw Car und einem Abriss der neuen Wahlgesetze von Michael Potulicki, Warschau 1935. Polnischer Ausschuss für internationale juristische Zusammenarbeit. Sama ingliskeelne väljaanne ja samas väljaandes Constitution de la République de Pologne du 23 avril 1935 (suivie de notices sur les lois du 8 juillet 1935 concernant l'élection du Président

Võrreldes 1921. a. põhiseadust 1935. a. teostatud muudatustega ilmneb otseselt, et 1935. a. muudatused ei ole enam mahutatavad 1921. a. põhiseadusega omaks võetud riigi valitsemiskorra süsteemi. 1935. a. muudatused ei piirdu ainult riigi otseste organite pädevuse osalise ümberkorraldamisega senise valitsemisvormi aluseks oleva süsteemi piirides, vaid teostatud muudatus haarab riigivalitsemissüsteemi tervikuna, ühes arvatud ka õigusfilosoofilised alused ja riigi valitsemisvormi määravad konstitutsioonilise õiguse teoreetilised lähtekohad. 1921. a. põhiseadusega on ühelt poolt omaks võetud vastavate järeldustega ja vajalikkude sanktsioonidega ka kaitstud liberalismile tuntud kodanikkude poliitilised õigused ja kodanlikud vabadused. Vastavalt radikalismi põhimõttele on teiselt poolt riigi valitsemiskorra määratlemisel aluseks võetud poliitiline postulaat, et riigivõimu allikaks on rahvas ja sellekohaselt ka riigi otseste organite pädevuse piiritlemisel ja vastastikuse suhte määratlemisel tehtud vajalikud järeldused, eriti otseste organite poliitilise vastutavuse suhtes. Rahvasuveräänsuse idee teostamisel representatsiooni põhimõtte lõppkonsekventsideni rakendamise näol ei toimunud selle tõttu riigivõimu põhifunktsioonide teostamise kontsentreerimine mitte rahva kätte riigi kõrgeima organina, vaid parlamendi kätte rahva ainsa vahenditu organina ja selles omakorda seimi kätte, kuni vastavate konsekventsideni.

1935. a. teostatud põhiseaduse muutmise kaudu loobutakse kõigepealt 1921. a. põhiseaduse liberalism-radikalismile rajatud õigusfilosoofilisest alusest ja see asendatakse fašismi, riigisotsialismi ja rahvussotsialismi doktriini poolt lähemalt arendatud nn. riigihüvangu põhimõttega. Loobutud on rahvasuveräänsuse ideele rajatud rahvast riigivõimu alusallikana tunnustavast poliitilisest postulaadist. Nagu alamal lähemalt näeme, on — osaliselt põhiseadusega *expressis verbis*, osaliselt põhiseadust tema üksikosades täiendavate konstitutsiooniliste eriseadustega — loobutud ka representatsiooni ideest selle puhtamal kujul, ühes vastavate järeldustega. Seetõttu on täiesti õigustatud väide, et 1935. a. põhiseaduse muu-

de la République, les élections à la Diète et les élections au Sénat). Avant-propos de M. Waclaw Makowski. Introduction historique de M. Michal Potulicki, Varsovie 1935.

datum ei ole sisult ja oma aluspõhimõttele käsitletav 1921. a. põhiseaduse muutmiseadusena, vaid ta on hinnatav kui uutele ideedele ja uutele doktriinidele rajatud omaette tervik. Sellekohaselt märgib ka 1935. a. põhiseaduse kehtimahakkamise moment uue ajastu algust Poola vabariigi elus.

Oma üldsüsteemilt on 1935. a. põhiseadus omapärane juba ses mõttes, et ta sisaldab pikema õigusfilosoofilise eesosa, nagu seda näeme näit. ka Sotsialistlikkude Nõukogude Vabariikide Liidu (SSSR) 1924. a. põhiseaduses ja väiksemal määral ka selle põhiseaduse 1936. a. redaktsioonis. Seda õigusfilosoofilist osa tuleb esijoonel hinnata kui õiguspoliitilist lisa põhiseadusele, kuid erinormide korras võib ta omada ka normatiivset sisu, mis juba osaliselt ka teostamist leidnud. 1935. a. põhiseadus tahab peale Poola riigi valitsemise korra kindlaksmääramise anda ka üldised juhised ühiskonna elu korraldamise põhialuste või põhimotiivide suhtes, mille korraldamine—realiseerumine peab tulevikus toimuma Poola riigi piires. Sellekohaselt määrab põhiseadus: et Poola riik on kõigi tema kodanikkude ühishüve⁷, siis on iga generatsioon kohustatud oma võimete kohaselt kaasa töötama riigi au ja jõu suurendamiseks⁸. Rakendades sama põhimõtet üksikodanikkude suhtes on riigivõimu teostajale kodanikkude teotsemisvabaduse ulatuse normimisel antud juhtlauseks põhimõtte, et kodanik, kasustades temale antud õigusi, peab esijoonel taotlema üldhüvet. Ühiskonna elu korraldub sellele vastavalt riigi raamides⁹. See ühiskonna elu korraldamine toimub aga vabalt ainult üldhüvet taotlevas ulatuses ja kujul, üldiselt sealjuures riigivõimu poolt määratud tingimuste kohaselt ja võimalikult ka riigi poolt näidatud suunas¹⁰. Sellele vastavalt on ka 1935. a. põhiseadusest välja jäetud 1921. a. põhiseaduses omaks võetud norm, millega kodanikele garanteeriti organiseerumise vabadus¹¹. Uue põhiseaduse mõtte kohaselt on kodanikkude koonduamine ja organiseerumine mõeldav vaid üldhüvet taotlevaks harmooniliseks koostööks¹².

Tunnustades üksikodaniku loovat jõudu ühiskonna elu edasikandjana ja üldhüve alusena, tahab riik kindlustada kodanikkudele vaba arenemise võimaluse, samuti anda

⁷ Art. 1, p. 1.

¹⁰ *Ibid.*

⁸ Art. 1, p. 3.

¹¹ 1921. a. põhiseadus art. 108.

⁹ Vt. art. 4.

¹² Vt. art. 9.

kodanikele mõtte- ja sõnavabaduse ja garanteerida teisigi kodanikkude põhiõigusi. Uus põhiseadus loobub aga siinjuures individualismile rajatud põhimõttest, nagu need üksik-asjadeni arendatud inimõiguste deklaratsiooni päevil. Võttes lähtekohaks ja andes primaadi üldhüvele, peab üksikisiku hüvede ulatus ja loomus tuletama Poola riigi kui omaette ühiskondliku terviku hüvedest. Seetõttu on uus põhiseadus mitte ainult loobunud reast seni kodanikele garanteeritud põhiõiguste tunnustamisest, vaid ka rõhutanud, et kodanikule kuuluvad põhiõigused on riigivõimu seisukohalt kasutatavad ikkagi ainult üldhüve taotlemiseks. Selle seisukoha järelalusena uuest põhiseadusest mitte ainult ei ole kustutatud demokraatliku valitsemiskorraga riikides üldist tunnustamist leidnud kodanikkude üheõigusluse põhimõtet sõnaselgelt garanteerivad normid, vaid see määrab ka *expressis verbis*, et kodanikkude õiguste ulatus avalikõiguslike ülesannete teostamisel sõltub sellest, kas ja millisel määral kodanikud täidavad oma kohustusi riik-ühiskonna üldhüve suhtes¹³.

Et põhiseadus sealjuures ei anna ei objektiivset mõõdupuud selle kodanikkude õiguste ulatuse seisukohalt määrava tähtsusega üldhüve määramise suhtes ega ka vajalikku garantiid selle mõõdupuu kasutamise ulatuse suhtes ja et teiselt poolt kodanikkond on sisuliselt välja lülitatud riigivõimu funktsioonide teostamisest, siis tõusetub siin eriti oluline oht, et objektiivseid õigusnorme võib asendada hakata administratsiooni suvaline teotsemine. See oht suureneb seda enam, et kuigi põhiseadusse on mahutatud norme, mille järgi ükski seadus ei või olla vastuolus põhiseadusega¹⁴, siis kodanikul puudub ometigi otsene kohtulik kaitse kõrgemaastmeliste normatiivsete aktide ebaõiguspärasuse suhtes, seda enam, et põhiseadusse on paigutatud ka norm, mille järgi kohtutel puudub õigus kontrollida seaduste kehtivust, kui need on avaldatud seatud korras¹⁵.

¹³ Vt. art. 5. — Art. 7: „Der Wert der Anstrengung und der Verdienste des Bürgers um das Allgemeinwohl ist der Masstab für seine Berechtigung zur Einwirkung auf die öffentlichen Angelegenheiten.“

¹⁴ Vt. art. 49, p. 2.

¹⁵ Art. 64, p. 5: „Die Gerichte haben nicht das Recht, die Gültigkeit von gehörig veröffentlichten Gesetzgebungsakten zu untersuchen.“

Üldise ühiskonna hüveolu ja riigi kui terviku üldhüve taotlemise järelevalve õigus ja kohustus on antud vabariigi presidendile, kelle otsesel ülemvalvel teotsevad ka kõik riigi kõrgemad organid. Vabariigi presidendi enda vastutavus on sealjuures vaid sümboolne; põhiseaduse sõnastuse kohaselt vastutab vabariigi president riigi saatuse suhtes ainult Jumala ja ajaloo ees¹⁶.

§ 2. Riigi valitsemiskorra üldsüsteem. Põhiseadusega pealiskaudsel tutvumisel näib, nagu oleks tunnustamist leidnud konstitutsioonilise valitsemiskorra aluseks olevad põhimõtted, kusjuures on rakendamist leidnud ka parlamentarisismi põhimõte. Riigivõimu kahe põhifunktsiooni teostamiseks funktsioneerivad normaalkorras omaette organid. Seadusandluse teostamine kuulub parlamendile, eksekutiivfunktsioone teostavad ühelt poolt vabariigi president koos ministritenõukoguga ja teiselt poolt iseseisvalt funktsioneerivad kohtuasutised. Formaalselt on seega teostatud võimude lahuse põhimõte. Et sealjuures vabariigi presidendi aktid, et olla kehtivad, vajavad presidendi allkirja kõrval ka peaministri ja vastava asjaomase ministri kaasallkirja¹⁷, ja et parlament on õigustatud umbusalduse avaldamisega sundima ministritenõukogu ametist lahkuma¹⁸, siis on järelikult rakendamist leidnud ka parlamentaarse valitsemiskorra aluseks olevad põhimõtted.

Hoopis teissugused tulemused saame aga, kui asume seda põhiseadust käsitlema süsteemiliselt, eriti arvestades riigivõimu põhifunktsioone teostavate organite pädevust ja vastastikust suhet.

Riigi otseste aktiivsete organitena funktsioneerivad vabariigi president, valitsus ministritenõukoguna, seim, senat ja kohtud. Riigi valitsemiskorra üldsüsteemi määramisel omavad tähtsust, neile antud õigusliku positsiooni tõttu esijoones neli esimest, kusjuures valitsus, seim ja senat on, nagu alamal lähemalt näeme, neile teostada kuuluvate funktsioonide teostamisel otseselt sõltuvad vabariigi presidendist. Vabariigi presidendile, kes põhiseaduse sõnastuse kohaselt seisab riigi eesotsas¹⁹ ja kes teostab ülemvalvet teiste riigi

¹⁶ Vt. art. 2, p. 2.

¹⁷ Vt. art. 14, p. 1.

¹⁸ Vt. art. 29 ja 31.

¹⁹ Vt. art. 2, p. 1.

otseste organite suhtes²⁰, kuulub mitte ainult riigi üldpoliitilise suuna ja tegevuskava määramine ja selle otsene või kaudne teostamine, vaid ka laiapiirdeeline seadusandluse teostamine ja samuti riigi keskhalduse üldise tegevuskava tegelik määramine ja selle teostamine. Presidendist on oluliselt sõltuv parlamendi koosseis, samuti ka tulevase presidendi isik. Tema nimetab ametisse ja vabastab ametist ministritenõukogu. Temast sõltub tugevakujuliselt riigi tulude-kulude eelarve määramine; temast oleneb ka riigi põhiseaduse lihtsustatud korras muutmine²¹.

Ministritenõukogu pädevus on põhiseaduses määrateldud ühelt poolt üldklauseli teel, teiselt poolt loendamise korras. Üldklauseliga määratellakse ministritenõukogu pädevuse ulatus negatiivselt, mille kohaselt nõukogu teostamisele kuuluvad ülesanded, mis ei ole teostada antud teistele riigiorganitele²². Loendamise korras ministritenõukogu pädevusse kuuluvaist ülesandeist on olulisemad seaduse-eelnõude algatamine ja riigi tulude-kulude eelarve väljatöötamine.

Temale kuuluva pädevuse tõttu on ministritenõukogu osatähtsus riigi keskhalduse süsteemis hinnatav kahesuguselt, olenedes sellest, kas käsitleme nõukogu pädevust seoses vabariigi presidendi või parlamendi pädevusega. Esimesel puhul on ministritenõukogu osa riigi keskhalduse aktiivse kollektiivse organina teisejärguline ja on hinnatav esijoones riigi keskhalduse eriressooride juhtide koguna ja vabariigi presidenti tema ülesannete teostamisel abistava organina. Sellele vastavalt tuleb sel korral hinnata ka ministritenõukogu liikmete, s. o. üksikministrite osatähtsust riigiorganite üldsüsteemis. Riigi aktiivse keskhalduse süsteemi kuuluvate organitena ei oma nad olulist tähtsust ministritenõukogu kui kolleegiumi liikmetena, vaid ainult eri ressooride juhtidena. Näiliselt suuremat tähtsust ministritenõukogu koosseisus omab peaminister, kes on peale muu õigustatud määrama ka riigipoliitika üldpõhimõtteid. Et aga peaminister on vabariigi presidendi poolt ametisse nimetatav ja ametist vabastatav suvaliselt²³ ja et ministritenõukogu ja riigihalduse organisatsiooni normimine kuulub vabariigi presi-

²⁰ Vt. art. 3, p. 1.

²¹ Vt. alamal § 4—7.

²² Vt. art. 25.

²³ Vt. art. 13, p. 2, c.

dendi pädevusse presidendi ainuõigusena²⁴, siis on ka peaminister nii faktiliselt kui ka juriidiliselt sõltuv oma teotsemises vabariigi presidendist.

Tunduvalt erinev eelöeldust on ministritenõukogu positsioon riigi aktiivse keskhalduse organina, kõrvutades teda parlamendiga ja arvestades ministritenõukogu ja parlamendi vastastikust pädevuslikku suhet, millest allpool.

Riigi legislatiivfunktsiooni teostava organina funktsioneerib normaalkorras parlament (seim ja senat); samuti kuulub parlamendile normaalkorras riigi tulude-kulude eelarve kindlaksmääramine. Et aga põhiseaduse andluse aktidena tunnustab üheväärsetena parlamendi poolt väljatatavat seadust ja vabariigi presidendi poolt väljatatavat dekreeti, ja et põhiseadusega on rakendamist leidnud laiapäirdeline dekreeidi õiguse kasutamise põhimõte, siis on sellega parlamendi osatähtsust seadusandlust teostava organina tugevakujuliselt vähendatud vabariigi presidendi pädevuse ulatuse kasuks. Peale selle on põhiseadusega *expressis verbis* parlamendile kitsendusi tehtud seaduste algatamise õiguse suhtes (ministritenõukogu pädevuse ulatuse kasuks)²⁵ ja samuti sisuliselt piiratud parlamendi seadusandluse teostamise õigust (vabariigi presidendi pädevuse ulatuse kasuks)²⁶. Lõpuks, nagu alamal lähemalt näeme, kuulub ka parlamendi komplekteerimisel oluline osa vabariigi presidendile ja riigi keskhalduse organeile üldse. Ka sõltub funktsioneeriva parlamendi teotsemise võimalus ja parlamendi otsuseile omistada võidav osatähtsus oluliselt vabariigi presidendist.

Arvestades peale eeltoodu ka Poola aktiivkodanikkonna minimaalsuseni langenud osatähtsust riigiorganina, peab tähendama, et 1935. a. põhiseadusega on Poolas alles jäänud küll vabariiklik riigivorm, kuid loobutud on riigi demokraatlikust valitsemiskorrast. Formaalselt on püsima jäänud ka teatavad *quasi*-demokraatia tunnused, prevaleerib aga riigi valitsemiskorra rajamine monokraatia põhimõtetele, kusjuures vastavate põhimõtete tegeliku rakendamise ulatus sõltub vabariigi presidendist riigijuhina, nagu seda alamal lähemalt näeme. Peab alla kriipsutama, et põhiseadus

²⁴ Vt. alamal § 4 ja 6.

²⁵ Vt. art. 50, p. 2.

²⁶ Vt. art. 56.

ei keela aga ka parlamentarismi üldpõhimõtete rakedamist.

§ 3. Vabariigi president. Üldpositsioon. Nagu juba eelöeldust selgub, on kesksam tähtsus riigi otseste organite pädevuselt omistatud vabariigi presidendi instituudile. Presidendi omistatav võimu täius, mis avaldub esijoones riigivõimu funktsioonide teostamise laiaulatuslikus kontsentreerimises presidendi pädevusse, annabki Poola 1935. a. põhiseadusega omaksvõetud riigivalitsemiskorrade monokraatia tunnused. Nagu alamal lähemalt näeme, haarab vabariigi presidendi pädevus oluliselt kõiki riigivõimu põhifunktsioone.

Presidendi pädevuse määratlemisel eraldab põhiseadus ühelt poolt kahesugust, faktilisest olustikust tingitud riigipoliitilist olukorda: riiklikult normaalset ja riiklikult erakordset olukorda, ehk põhiseaduse sõnastuse kohaselt sõjaseisukorda. Teiselt poolt eraldab põhiseadus vabariigi presidendi kaheliigilisi õigusi: personaalsed õigused ja impersonaalsed õigused²⁷. Olenevalt ülalmainitud kahesugusest riigipoliitilisest olukorrast on eristatav ka vabariigi presidendi pädevuse kahesugune ulatus. Vabariigi presidendi kaht liiki õigustega tähistatakse aga esijoones vabariigi presidendi õiguslikku positsiooni teiste riigiorganite kõrval presidendi poolt toimetatavate mitmesuguste aktide sooritamise pädevusliku aluse suhtes. Need kaht liiki õigused on üldiselt kasustatavad nii riigipoliitiliselt normaalses olukorras kui ka sõjaseisukorra puhul, kusjuures olulisemat tähtsust omab personaalsete õiguste kasustamine siiski riiklikult normaalse olukorra puhul.

Presidendi personaalsed õigused tahavad meenutada monarhi prerogatiive ja nende kasustamisel toimib president suvaliselt. Vastavasse kategooriasse kuuluvate õiguste piires sooritavate aktide puhul teotseb president sõltumatult riigi teistest organitest ja tema vastavasisulised aktid ei vaja, et olla kehtivad, ka mõne teise riigiorgani kaasotsustamist. Personaalsete õigustega analoogilisi leiame olevat fikseeritud ka teiste vabariikide põhiseadustes, kuid selle põhimõtte tunnustamine Poola põhiseaduses nõuab erilist allakriipsutamist seetõttu, et Poola vabariigi president ei kannu oma ametiaktide eest mingisugust juriidi-

²⁷ Vt. art. 12 ja 13.

list ega ka poliitilist vastutust²⁸. Presidendi impersonaalsete õiguste alusel toimetatavad aktid peavad seevastu, et olla kehtivad, olema alla kirjutatud ka ministritenõukogu presidendi (peaministri) ja vastava asjaomase ministri poolt. Kuidas siinmainitud õiguste liigitelu on hinnatav riigi üldise valitsemiskorra seisukohalt, selle juurde tuleme veel alamal. Siinkohal olgu vaid tähendatud, et personaalse õiguse alusel otsustab vabariigi president peale muu seimi ja senati volituste lõpetamise enne legislatuuriperioodi lõppu ja vastavalt uute valimiste väljakuulutamise, ministritenõukogu presidendi ametisse nimetamise ja ametist vabastamise, samuti oleneb presidendi personaalsest õigusest, kas vabariigi presidendi valimised korraldatakse üldvalimise korras rahva poolt või tehakse seda selleks põhiseaduses ettenähtud erikorras.

Mis puutub vabariigi presidendi üldpositsiooni teiste riigi otseste organite seas, siis on temale mitte ainult nimeliselt, vaid ka sisuliselt antud riigijuhi seisund. Tema kätte on usaldatud riigi saatuse määramine ka raskemal riigielu momentidel²⁹. On lähtunud monarhiaist tunnustamist leidnud monarhi eksimatuse põhimõttest. Sellele vastavalt on president oma ametiaja kestel vabastatud igasugusest juriidilisest vastutusest ka siis, kui ta teotseb eraisikuna³⁰. Teotsetes riigijuhina, on temale allutatud lõppastmes rõhuvam osa riigiteenistujaid. Ta on riigi sõjaväe ülemjuhataja ja sõjajõudude korraldaja. Ta juhib ja määrab kas otseselt või kaudselt nii riigi sise- kui ka välispoliitikat. Tema suvalisest arusaamisest oleneb riigi keskvalduse ja riigi üldise administratsiooni ühe- või teissugune korraldamine. Tema pädevusse on antud ka sõja ja rahu üle otsustamine ühes vastavate järeldustega presidendi pädevuse ulatuse suhtes sõjaolukorra puhul.

Lisaks eeltoodule haarab presidendi pädevus laiaulatuslikult ka seadusandluse teostamist, kus, nagu alamal lähemalt näeme, on ainsaks põhiseadusega kaitstud erandiks põhiseaduse enda muutmine. Et sealjuures on põhiseadusega lähemalt normimata jäetud kohtunikkude õiguslik seisund ja et põhiseaduse järgi normitakse eriseaduste kaudu peale

²⁸ Vt. art. 15, p. 1.

²⁹ Vt. art. 79.

³⁰ Vt. art. 15, p. 2.

kohtu organisatsiooni ka kohtunikkude õiguslik seisund, nende õigused ja kohustused, ametist tagandamise ja ühelt kohalt teisele ümberpaigutamise tingimused ja et kohtunikud on üldkorras riigi presidendi poolt ametisse nimetatavad, siis võivad tema otsesesse mõjupiirkonda sattuda ka kohtuasutised, kuigi põhiseadus deklareerib, et kohtunikud on oma ametiülesannete teostamisel sõltumatud ³¹.

Tähtis on siinkohal ka mainida, et kuigi vabariigi presidendi võimupiirid on avardatud maksimaalse võimaluseni, nagu see veel mõeldav esinduslikus riigis, siis sellele vaatamata ei kanna president ise, nagu eespool mainitud, mingisugust poliitilist vastutust oma ametiaja kestel. Vabariigi president on tagandatamatu seni kuni ta võimeline on oma ülesandeid täitma ³².

Kui riiklikult normaalses olukorras vabariigi president oma pädevuse piirides sooritatavate aktide teostamisel on veel formaalseltki seotud parlamendiga, eriti seoses seadusandluse teostamisega, siis sõjaseisukorra puhul langeb ära seegi kitsendus, ja vabariigi president muutub ainumääravaks organiks riigis; ta ei või ainult muuta riigi põhiseadust. Et aga sõjaseisukord on põhiseaduse kohaselt kvalifitseeritav erandjuhuna, siis ei ole põhjust siinkohal selle küsimuse juures lähemalt peatuda.

Ametisse seadmine. Vabariigi president kas valitakse rahva poolt üldisel valimisel või selleks komplekteeritava valijameeste kolleegiumi poolt. Kumba moodust tegelikult ühel või teisel korral kasustatakse, see sõltub otsustavalt ametis olevast presidendist. Valijameeste kolleegiumi poolt esitatud presidendi kandidaat loetakse vabariigi presidendiks valituks, kui ametis olev vabariigi president nõustub valitud kandidaadiga ja ei esita omalt poolt teist kandidaati. Esitab aga ametis olev vabariigi president ka oma kandidaadi (milleks võib olla ka tema ise), siis läheb küsimuse otsustamine rahvale, kes üldise valimise korras otsustab, kumb kahest esitatud kandidaadist saab tulevaseks vabariigi presidendiks ³³.

Valijameeste kolleegium koosneb senati ja seimi marssa-

³¹ Vt. art. 64 jj.

³² Vt. art. 22.

³³ Vt. art. 16.

litest, ministrite nõukogu presidendist, kõrgema kohtu esimesest presidendist, sõjavägede kindralinspektorist ja 75 parlamendi poolt auväärsemate kodanikkude seast valitud valijamehest, kellest seim valib 50 ja senat 25 valijameest³⁴. Valijameeste valimise kord ning alused ja samuti rahva poolt teostatava valimise lähem kord ja alused on jäetud määrata eriseadusega. Põhiseadus jätab üldvalimise puhul muuseas määramata isegi kodanikkude aktiivse valimisõiguse ulatuse.

Vabariigi presidendi ametiperiood on normaalkorras seitse aastat. Vabaneb presidendi ametikoht enne uue presidendi valimist, või ei saa ametisolev president oma kohuseid täita, siis läheb presidendi kohuste täitmine koos vastavate õigustega senati marssalile, kes teeb tarbe korral ka korraldused uue presidendi valimisele asumiseks. Sõja puhkemisel pikeneb ametisoleva presidendi ametiaeg kuni kolme kuu möödumiseni, arvates rahulepingu sõlmimisest. Peaks presidendi koht millegi tõttu vabanema enne rahulepingu sõlmimist, siis ei asuta uue vabariigi presidendi valimisele, vaid vabariigi presidendi ülesandeid asub täitma selleks ametisoleva presidendi poolt personaalse õiguse alusel vastavaks olukorraks varemni ette kindlaksmääratud isik³⁵.

Enne ametiperioodi lõppu on vabariigi president ametist tagandatav ainult juhtudel, kui ta kehvalt ei suuda täita oma ülesandeid. Vastava otsuse presidendi ametikoha vakantseks kuulutamiseks teeb parlament senati marssali algatusel mõlema koja ühisel istungil kodade seadusliku koosseisu $\frac{3}{5}$ häälteenamusega³⁶.

§ 4. Valitsus. Üldpositsioon. Et riigivõimu funktsioonide teostamine toimub põhiseaduse kohaselt vabariigi presidendi otsesel aktiivsel üldjuhtimisel, siis sellele vastavalt kuulub vabariigi presidendile otsustav osa ka riigi haldusfunktsioonide teostamisel. Haldusfunktsioonide teostamise otseste moodustena näeb põhiseadus ette selle teostamise riigi keskhalduse, territoriaalse omavalitsuse ja majandusliku omavalitsuse kaudu (art. 72). Riigi keskhalduse üldorganisatsiooni ja samuti keskhalduse organite pädevuse ulatuse määramine toimub vabariigi presidendi poolt dekreedid korras

³⁴ Vt. art. 17.

³⁵ Vt. art. 23 ja 24.

³⁶ Vt. art. 22.

ja nimelt suvaliselt³⁷. Seejuures on aga põhiseaduse mõtte kohaselt kesksam tähtsus riigi keskhalduse üldorganisatsioonis antud vabariigi presidendi kõrval valitsusele ehk ministritenõukogule, mis koosneb ministritenõukogu presidendist (peaminister) ja üksikministreist.

Valitsuse pädevuse ulatuse piiritlemisel on üldpõhimõttena aluseks võetud seisukoht, et valitsuse pädevusse kuuluvad asjad, mille otsustamine ei ole antud riigi teiste organite teostada. Teiselt poolt määrab põhiseadus, et seimi pädevusse ei kuulu riigi valitsemise funktsioonide teostamine³⁸. Et põhiseaduse järgi teistele põhiseaduses loendatud riigiorganitele (vabariigi presidendi, valitsuse ja seimi kõrval) ei ole omistatud riigi halduse aktiivset teostamist, siis tuleb valitsuse pädevuse ulatuse määratlemisel arvestada esijoonel vabariigi presidendi pädevuse ulatust, kuivõrra põhiseadus *expressis verbis* ei loenda küsimusi, mille teostamine kuulub valitsusele. Lisaks eelöeldule peab valitsuse pädevuse üldulatuse määratlemisel arvestama ka asjaolu, et põhiseaduse järgi kuulub vabariigi presidendile tema ainuõigusena ühelt poolt riigi keskhalduse üldorganisatsiooni ja keskhalduse organite pädevuse ulatuse määramine ja teiselt poolt ministritenõukogu organisatsiooni ja ministritenõukogu, peaministri ja üksikministrite pädevuse ulatuse määramine³⁹. Seega kuulub vabariigi presidendile õigus, mille kohaselt ta võib riigi haldusfunktsioonide teostamisse kuuluvaid ülesandeid, mida ei teosta tema ise ja mis ei kuulu valitsuse pädevusse põhiseaduse otsesel määramisel, suvaliselt otsustada anda teostamiseks kas ministritenõukogule, peaministrile, üksikministreile või mõnele muule riigi keskhalduse organisatsiooni kuuluvale organile. Et kõige selle juures valitsuse sisuliselt olulisemate kindlate ülesannetena põhiseadus loendab ainult seaduse-eelnõude ja riigi eelarve väljatöötamist, siis sõltub järelikult valitsuse pädevus kollegiaalse organina nii õiguslikult kui ka faktiliselt vabariigi presidendi suvast. Valitsus funktsioneerib riigivõimu haldusfunktsioonide teostajana seevõrra, kuivõrra seda peab vajalikuks vabariigi president ja kuidas seda tingib esijoonel riigipoliitiline faktiline olustik.

³⁷ Vt. art. 74 ja 56.

³⁸ Vt. art. 31, p. 3.

³⁹ Vt. art. 25, p. 5.

Lisaks sõltuvusele, mis on tingitud valitsuse pädevuse üldulatuse kujunemisest vastavalt vabariigi presidendi suvale, suurendab valitsuse sõltuvust vabariigi presidendist ka nende, kui riigi kahe otsese organi üldine vastastikune suhe, nagu see korraldatud põhiseadusega. Põhiseaduse 26. artikliga on sisse seatud ministritenõukogu liikmete, ühes arvatud ka peaminister, poliitiline vastutus vabariigi presidendi ees. Sellekohaselt peab ministritenõukogu liikmeil olema vabariigi presidendi usaldus ja vabariigi president võib igaüht neist igal ajal ametist vabastada. Ehkki ministritenõukogu liikmete ametisse nimetamine toimub vabariigi presidendi poolt peaministri ettepanekul ja seega nagu puuduks vabariigi presidendil v a b a võimalus ministritenõukogu koosseisu komplekteerimisel, siis põhiseaduse vastavate normidega lähemal tutvumisel selgub ometi, et ministrite siimmainitud poliitilise vastutavusega seoses on vabariigi presidendile kindlustatud teotsemise vabadus. Põhimõtte omaksvõtmine, et peaministri ametisse nimetamine ja ametist vabastamine kuulub vabariigi presidendi personaalsete õiguste hulka, garanteerib Poola põhiseaduse alusel võimaluse korral loodava riigipoliitilise olukorra tõttu vabariigi presidendile suvalise teotsemise võimaluse valitsuse koosseisu komplekteerimisel, ehkki see f o r m a a l s e l t toimub peaministri kaudu.

Ulatusliku korrektiivi peaks nagu tegema eeltoodud järeldusis teades, et ka 1935. a. põhiseaduse järgi on ministritenõukogu määratud esijoonelise riigi keskhaldusele kuuluvate ülesannete otseseks teostajaks. Ka selle põhiseaduse järgi ei ole võimalik elimineerida valitsust riigi halduse üldorganisatsioonist, sest kuigi põhiseadus võimaldab riigi haldusfunktsioonide teostamist territoriaalse ja huvialalise grupeerimise ja liigitelu alusel vabariigi presidendi otseste käsialaste abil, siis on see võimalik ikka vaid teatavas ulatuses⁴⁰. Tsentralisatsiooni põhimõtte prevaleerimisel riigi haldusfunktsioonide teostamisel ei ole põhiseaduse mõtte kohane, et riigi keskhalduse tavalisi ülesandeid piirataks märgatavalt territoriaalse või majandusliku omavalitsuse kasuks. Teiselt poolt ei ole ka läbiviidav, et vabariigi president hakkaks riigi keskhaldusele kuuluvaid ülesandeid teostama kas vahenditult või eriorganite kaudu väljaspool valitsust, sest riigi-

⁴⁰ Vt. art. 72—76.

poliitika üldpõhimõtete määramine on antud peaministrile, kelle juhtimisel ka teotseb ministritenõukogu⁴¹. Edasi määrab põhiseadus, et vabariigi presidendi aktid, välja arvatud personaalse õiguse alusel sooritatavad aktid, et olla kehtivad, peavad kandma peaministri ja vastava asjaomase ministri kaasallkirja. Seega vabariigi presidendi vastavad aktid ei oma juriidilist tähtsust, kui nad saabuval valitsuse kaasteotsemiseta — eeldusel, et peaminister ja vastav asjaomane minister ei anna oma kaasallkirja n.-õ. valitsuse seljataga. Viimast eeldust tuleks aga võtta ainsa tõenäoise võimalusena eriti sellepärast, et valitsus on nii kollegiaalselt kui ka personaalselt poliitiliselt vastutav parlamendi ees. Valitsuse osatähtsust riigi otseste organite sarjas tõstab märgatavalt ka asjaolu, et valitsuse pädevusse kuulub põhiseaduse järgi *expressis verbis*, esiteks, valitsuse ainuõigusena riigi tulude-kulude eelarve kava väljatöötamine ja selle esitamine seimile ühes vastavate järeldustega⁴². Teiseks on seadusandluse teostamisel antud algatamisõigus valitsusele ja seimile, teatavate eranditega valitsuse kasuks⁴³, mis õigus ei kuulu aga vabariigi presidendile.

Sellekohaselt oleks näiliselt õigustatud järeldus, et vaatamata vabariigi presidendi väga laiapiirdelisele võimuulatu-
sele riigivõimu funktsioonide teostamisel on vabariigi president samal ajal siiski ka tugevakujuliselt seotud valitsusega. Vabariigi president on oluliselt taastatud temale kuuluvad õigusi kasustamast teissuguses suunas, kui seda soovib valitsus või kui see on vastuvõetav valitsusele. Töötavad valitsus ja parlament käsikäes, siis on sellega ühtlasi nagu garanteeritud valitsusele vajalik tugi, et keelduda tarbe korral kaasallkirja andmast vabariigi presidendi aktidele, mis, kas või poliitilisil kaalutlusil, ei ole vastuvõetavad valitsusele (resp. parlamendile), ja seega pareerida vabariigi presidendi vastavad kavatsused. Valitsuse iseseisvust vabariigi presidendi kõrval toodud tingimusil tõstaks märgatavalt ka asjaolu, et seadusandluse teostamisel võib valitsus kasustada temale kuuluvat algatamisõigust selleks, et ühelt poolt pidurdada vabariigi presidendi suvalist teotsemist ja teiselt poolt kindlustada

⁴¹ Vt. art. 25, p. 3.

⁴² Vt. alamal § 7.

⁴³ Art. 50, p. 2.

oma pädevuslikku positsiooni. Põhiseadus annab ses suhtes valitsusele koos parlamendiga ulatuslikke võimalusi eriti veel seetõttu, et nende otsustada kuulub sisuliselt ka riigi tulude-kulude eelarve. Kasustab vabariigi president sel korral temale põhiseaduse 28. artikliga antud õigust ja vabastab ametist temale ebasobiva valitsuse, siis on parlamendil võimalus ärasaadetavale valitsusele appi tulla seega, et ta avaldab umbusaldust uuesti ametisse kutsutud valitsusele ja nõuab vabariigi presidendilt valitsuse ametist vabastamist senikaua kuni vabariigi president järele annab ja tahes-lahtmatult ametisse nimetab valitsuse, keda toetab parlament.

Tutvudes lähemalt põhiseaduse normidega, mis reguleerivad riigi otsuste organite pädevust ja nende vastastikust suhet, eriti vabariigi presidendi ja parlamendi (seim, senat) pädevuslikku suhet, osutub, et eeltoodud järeldus on vähe paikapidav. Tugi, mida võib valitsus konfliktki korral vabariigi presidendiga loota parlamendilt, on tähtsusetu, kui vabariigi president kasustab temale kuuluvat võimu maksimaalselt, sest nagu alamal näeme, võib parlamendi koosseis oluliselt oleneda vabariigi presidendist. Parlamentarismi põhimõtte rakendamise ulatus ei sõltu seevõrra parlamendist, kui lõppkonsekventsist, mille tõmbamine on jäetud vabariigi presidendile. Lisaks sellele on 1935. a. põhiseaduse alusel riigivõimu funktsioonide teostamisel konstrueeritav olukord, et saabuvate avalikõiguslike aktide sisu ja ulatus kujuneb ülevalt alla antud juhiste kohaselt. Valitsus ja parlament võidakse teha asutisteks, kes formaalselt küll kaaluvad ja arutavad küsimusi, mille lahendamist soovib vabariigi president, kuid kes ei ole võimelised otsustama neid küsimusi ka selliselt, et need võiksid vastukäivad olla vabariigi presidendi seisukohtadele. Kõige selle juures on juriidiliselt ja ka faktiliselt võimalik olukord, et riigi keskhaldusse puutuvaid küsimusi lahendatakse ja teostatakse eriseaduste alusel eriametnikkude kaudu, kes on vahenditus ametialalises läbikäimises vabariigi presidendiga ja kelle kavadest ning otsustest ei tarvitse ministritenõukogu kui tervikut üldse informeerida.

§ 5. Parlament. Parlament on kahekojaline; ta koosneb seimist ja senatist. Üldpõhimõttelt töötavad mõlemad kojad omaette iseseisvate organitena, kusjuures nende pädevuslik sfäär sisult suures osas ühtib. Samaaegselt tunnustab aga põhiseadus seimi primaati pädevuse ulatuselt kui ka kehte-

jõult, mis omistatakse seimi ja senati otsuseile. Senati pädevus iseseisva organina on märgatavalt kitsapiirilisem, võrrelduna seimi pädevusega, eriti küsimuste algatamisel, mille otsustamine kuulub parlamendi kodadele⁴⁴. Lahkarvamuste puhul kahe koja vahel otsustab vaieldava küsimuse seim, välja arvatud parlamentaarse kontrolli teostamine valitsuse ja tema üksikliikmete suhtes, kus otsustavam tähtsus on omistatud senati otsusele⁴⁵. Märgatavalt erinev on ka mõlema koja komplekteerimise moodus. Rahvaesinduse osatähtsuse tahab põhiseadus garanteerida ainult seimile; senati komplekteerimise moodus on peaaegu sajaprotsendiliselt jäetud eriseaduse määrata.

Seim. A. Üldpositsioon. Seimi pädevusse on põhiseadusega antud riigi seadusandluse funktsiooni teostamine, riigi tulude-kulude eelarve kindlaksmääramine, kodanikkude maksustamine ja kodanikele muude koormiste määramine ja valitsuse tegevuse kontrollimine. Peatudes teiste küsimuste juures alamal, peatume siinkohal esijoonel valitsuse tegevuse kontrollimisel.

Valitsuse tegevuse kontrollimine on põhiseaduse kohaselt seimi poolt teostatav kolmesuguselt: vastav kontroll on kas poliitiline, majanduslik või kontroll valitsuse tegevuse õiguspärasuse suhtes⁴⁶. Majandusliku kontrolli teostamine toimub esijoonel riigi majanduse aruannete kinnitamise näol. Õiguspärasuse kontrolli teostab seim koos senatiga seega, et parlamendil on õigus nii peaministrit kui ka ministreid kohutlikule vastutusele võtta, kui viimased oma ametikohuseid täites tahtlikult rikuvad põhiseadust või teisi seadusandluse akte (seadust või dekreeti)⁴⁷. Vastava otsuse peavad mõlemad kojad tegema oma ühisel istungil. Kuigi ministrite ametialaline konstitutsiooniline vastutus omab erilist tähtsust selle tõttu, et ministrid on selle võimaluse kaudu kohustatud ühelt poolt hoiduma ebaõiguspärasest aktidest oma ressoori alal ja teiselt poolt kohustatud ka kontrollima vabariigi presidendi aktide õiguspärasust, millele nemad oma kaasalkirja annavad ja vajaduse korral kohustatud ka loobuma kaasall-

⁴⁴ Vt. art. 46 ja 50, p. 1.

⁴⁵ Vt. art. 53, 58 ja 29, p. 3 ja 4.

⁴⁶ Vt. art. 31, p. 2.

⁴⁷ Vt. art. 30.

kirja andmisest, siis ometigi on see õigus kasustatav vaid erandjuhtudel ja riigipoliitiliselt erandolukordade puhul. See kontroll on mõeldav vaid eeldusel, et valitsuse liikmed võivad toime tulla süüteoga riigivõimu vastu. Teiselt poolt teeb põhiseadus siin märgatava kitsenduse seega, et ta lubab vastutusele võtta valitsuse liikmeid ainult tahtliku süüteo puhul.

Majandusliku kontrolli teostamise tõhusus oleneb tingimustest, millisel määral seim saab kaasa rääkida riigi eelarve kindlaksmääramisel, millest lähemalt alamal. Eeldusel, et riigi majandusliku elu korraldamine toimub legaalses korras riigi eelarvega ja vastavate eriaktidega määratud piirides, omab ka majanduslik kontroll otsustavat tähtsust ainult siis, kui kontrolli teostaja saab seda teha ka otstarbekuse seisukohalt. Et seega parlamendi poolt ministritekabineti suhtes teostatav majanduslik kontroll ristleb ja kattub oluliselt sama asutise suhtes teostatava üldpoliitilise kontrolliga, siis tuleb ka antud korral pearaskus asetada poliitilisele kontrollile, mida teostab seim valitsuse suhtes.

Poliitilise kontrolli teostamise otsese moodusena annab põhiseadus kaks võimalust: a) seimil on õigus esitada valitsusele arupärimisi, ja b) seim võib nõuda valitsuse või tema üksikliikme tagasiastumist. Lisaks sellele tunneb põhiseadus veel seimi liikmete õigust pöörduda arupäriivate küsimustega peaministri või ministrite poole nende tegevusalal. See õigus ei saa omada aga mingit praktilist tähtsust ega reaalsel väärtust, sest ministri kohustus reageerida esitatud arupärimisele on sisuta ja vastavat kohustust statueeriv norm üks omapärasemaid põhiseaduses. Päritu on kohustatud vastama neljakümne viie päeva jooksul, arvates arupäriiva küsimuse esitamisest, kusjuures antav vastus võib aga piirduda ka sellega, et päritu teatab, et ta ei vasta arupärimisele, teatades ühtlasi motiivid, miks ta keeldub vastamast⁴⁸.

Et seimi ja valitsuse vaheliste riigipoliitiliste lahkarvamuste lahendamisel lõpptulemusena seimi õigus esitada valitsusele arupärimisi kattub õigusega nõuda valitsuse või üksikministri ametist tagasiastumist, siis omavad siinmainitud poliitilise kontrolli teostamisel otsustavat tähtsust esijoones need põhiseaduse normid, millega reguleeritakse seimi õigust

⁴⁸ Vt. art. 45, p. 2 ja 3.

nõuda valitsuse või üksikministri tagasiastumist. Nende normide analüüsimisel selgub, et 1935. a. põhiseadusega on ühelt poolt loobutud parlamentarismi puhtakujulisest vormist ja teiselt poolt on küsimuse lahendamisel otsustava tegurina juurde toodud vabariigi president. Parlament võib valitsusele korduvalt avaldada otsest umbusaldust, kuid valitsusega vabariigi president ei tarvitse seda vähimalgi määral arvestada. Ainult siis, kui seim otseselt nõuab valitsuse või selle üksikliikme ametist tagasiastumist, tuleb vabariigi presidendil, kellest oleneb vastava nõudmise rahuldamine või mitterahuldamine, seda arvestada. See ei tähenda aga kaugeltki mitte veel seda, et vabariigi president sääraste nõude seimi poolt esitamisel peaks valitsuse või vastava üksiku valitsusliikme ametist vabastama. Põhiseaduse kohaselt on võimalik olukord, kus seim nõuab valitsuse tagasiastumist täiesti üksmeelselt, kuid sellele vaatamata jääb valitsus ametisse edasi ja seda tänu osale, mida sel korral võib mängida senat.

Nõuab seim valitsuse või üksikministri tagasiastumist, siis on vabariigi presidendil kolme päeva kestel õigus kas rahuldada seimi nõudmine, s. o. vabastada ametist valitsus või vastav minister, või lõpetada seimi legislatuuriperiood. Ei tee vabariigi president ühte ega teist, siis võtab seimi poolt esitatud nõudmise kohta seisukoha senat oma järgmisel lähemal koosolekul. Ühineb senat seimi nõudmisega, siis on vabariigi presidendil kaks võimalust: ta kas peab ametist vabastama valitsuse või ministri, kelle tagasiastumist nõuavad seim ja senat, või ta jätab parlamendi nõudmise rahuldamata ja lõpetab nii seimi kui ka senati volitused⁴⁹. Ei ühine aga senat seimi nõudmisega, siis oleneb küsimuse lahendamine ühe- või teissugusel kujul vabariigi presidendil suvast, kusjuures president ei tarvitse isegi üldse mitte arvestada seimi vastavat nõudmist, s. o. valitsus või vastav minister jääb ametisse edasi, kuid vabariigi president ei lõpeta ka seimi volitusi.

Et senati koosseis, nagu alamal näeme, oleneb otsustavalt vabariigi presidendist, siis on põhjust eeldada, et senati otsused ei saa märgatavalt teissugused kui seda soovib vabariigi president. Seega oleneb valitsuse tagasiastumise nõud-

⁴⁹ Vt. art. 29, p. 4.

mise juriidiline tõhusus lõpuks vabariigi presidendist. Ei saaks olla kahtlust, et olukorra tekkimisel, kus parlament kategooriliselt nõuab valitsuse tagasiastumist, vabariigi president ja senat aga valitsust toetavad, on lõppkonsekventsides mõeldavad vaid kaks lahendust: kas parlament lülitatakse välja riigivõimu funktsioone teostavate organite reast⁵⁰ või vabariigi president vabastab valitsuse ametist, vaatamata, et senat valitsust toetab ja senati osatähtsus valitsuse teotsemise poliitilises kontrollis muutub seega fiktiivseks. Esimene võimalus oleneb põhiseaduse normidest, mis määravad seimi ja senati osa riigivõimu funktsioonide teostamisel ja lahendavad ka küsimused, kas ja millisel määral saab õiguslikult mõni teine organ täita ülesandeid, mis normaalkorras kuuluvad seimile või senatile.

Riigipoliitiliselt normaalse olukorra puhul on eeldatav, et faktiliselt tuleb rakendamisele teine eeltoodud võimalusist, s. o. valitsuse teotsemise poliitilises kontrollis kuulub seimi ja valitsuse vahelise lahkarvamuse korral otsustav sõna seimile. On seim ette nähtud organina, kes normaalselt on määratud seadusandluse funktsiooni teostajaks, siis ei anna end põhjendada seisukoht, mille kohaselt seim võiks muutuda riigi aktiivsest organist „tehtult“ passiivseks organiks või üldse funktsioneerida ainult nimeliselt. Jääb seim püsima riigi aktiivse organina, siis peab realselt mõistus-pärase lahenduse leidma ka seimi ja valitsuse vahel tekkida võib poliitiline lahkeli. Niisiis, kui seim avaldab valitsusele umbusaldust sellega, et ta nõuab valitsuse tagasiastumist, siis ei ole kujuteldav olukord, et sama valitsus ja seim saaksid veel kestmalt üheaegselt edasi töötada: üks nendest peab tahes-tahtmata tagasi astuma. Lõpetab vabariigi president selle peale seimi volitused, siis sõltub küsimuse edasine lahenduskäik uue koosseisuga seimist. On uues koosseisus valitud seim solidaarne oma eelkäijaga ja avaldab ta valitsusele uuesti umbusaldust eeltoodud korras, siis ei ole mõeldav, et vabariigi president hakkaks korduvalt lõpetama seimi volitusi selleks, et mitte ametist vabastada valitsust, kelle tagasiastumist nõuab seim, nagu ei ole mõeldav, et vabariigi

⁵⁰ Art. 47, p. 2 kohaselt senati legislatuuriperiood algab ja lõpeb koos seimi legislatuuriperioodiga. Seimi volituste lõpetamisega lõpevad seega ka senati volitused.

president saaks kehtvalt ignoreerida rahva enamuse seisukohta, mida vastasel korral tuleks eeldada, sest antud korral tuleb arvestada, et valijaskond on solidaarne seimiga. Siinkohal peab aga kohe tähendama, et toodud järeldused võivad vajada olulist korrektiivi tulemuste tõttu, mis tingitud võimalikest erinevustest põhimõtteis, millele rajatakse seimi valimise kord ja alused.

Üldise kitsendusega on põhiseadusega kehtima pandud kord, et seim võib nõuda valitsuse või selle üksikliikme tagasiastumist ainult oma korralisel istungjärgul, kusjuures ettepanek, nõuda valitsuse või tema üksikliikme tagasiastumist, ei või otsustamiseks hääletamisele tulla samal koosolekul, mil see ettepanek esitatakse⁵¹.

Seimi istungjärgud jagunevad korralisteks ja erakorralisteks. Korralised istungjärgud kestavad vähemalt neli kuud aastas, kuid vabariigi presidendil on õigus korralist istungjärku lõpetada ka enne nelja kuu möödumist, kui seim on enne seda jõudnud vastu võtta riigi tulude-kulude eelarve. Erakorraliste istungjärkude kokkukutsumine on usaldatud vabariigi presidendile; ta teeb seda kas omal algatusel või seimi poole seadusliku koosseisu nõudmisel. Nõuab seimi kokkukutsumist selleks nõutav arv seimi liikmeid, siis teeb seimi kokkukutsumiseks vastava korralduse vabariigi president kolmekümne päeva jooksul, arvates sellesisulise nõudmise esitamisest. Samuti toimub vabariigi presidendi korraldusel seimi istungjärkude avamine, edasilükkamine ja lõpetamine. Oluliselt sõltub vabariigi presidendist ka erakorraliste istungjärkude päevakord, kuid päevakorda tulevad ka küsimused, mida seimi erakorraliseks istungjärguks kokkukutsumise nõudmises esitavad kokkukutsumist nõudvad seimi liikmed⁵².

Seimi legislatuuriperiood kestab viis aastat; vabariigi presidendil on õigus seimi volitusi lõpetada ka enne viie aasta möödumist. Vastava otsuse teeb vabariigi president personaalse õiguse alusel. Seimi volituste lõpetamisel enne legislatuuriperioodi lõppu tuleb aga teatavaks teha ka vastava otsuse motiivid. Korralduse seimi uue koosseisu valimiseks peab vabariigi president tegema hiljemalt kolmeküm-

⁵¹ Vt. art. 29, p. 2.

⁵² Vt. art. 36, p. 2.

nendal päeval, arvates seimi legislatuuriperioodi lõpetamisest. Uued valimised peavad toimuma hiljemalt kuuekümnendal päeval, arvates valimiste väljakuulutamisesest⁵³.

Mis puutub seimi üksikliikmete õiguslikku positsiooni, siis on siin väiksemate muudatustega üldjoontes püsima jäänud 1921. a. põhiseadusega omaks võetud põhimõtted. Lähemat tähelepanu väärib aga norm, mille kohaselt seimi liige võib oma mandaadi kaotada ka seimis toimuva ülesastumise tõttu, kui see on vastukäiv seimi liikme truuduse kohustusele Poola riigi suhtes. Vastava otsuse teeb riigikohtukoda⁵⁴. Seoses liikmete õigusliku positsiooniga väärib tähelepanu veel põhiseaduse 44. art., mis loendab seimi liikmeile keelatud majanduslikud üritused, esijoones juhtudel, kus ühe poolena esineb riik.

B. Valimine. Normides seimi valimiskorda, piirdub põhiseadus, nagu see tavaline, vaid üldpõhimõtetega, jättes üksikasjade normimise seimi valimisseaduse teostada. Sellekohaselt määrab põhiseadus, et seim valitakse üldisel, ottsel, salajasel ja ühetaolisel valimisel. Aktiivne valimisõigus lubatakse mõlemast soost kodanikele, kes vähemalt 24 a. vanad; passiivne valimisõigus kuulub hääleõiguslikele kodanikele, kes vähemalt 30 a. vanad. Võrreldes 1935. a. põhiseaduse norme samade normidega 1921. a. põhiseadusest näeme, et esiteks on tõstetud vanuse alammäära aktiivse valimisõiguse puhul kolme aasta võrra ja passiivse valimisõiguse puhul viie aasta võrra. Ära on jäetud norm, mis lähemalt määrab valimissüsteemi (1921. a. põhiseadusega määrati kindlaks proportsionaalne valimisviis; art. 11). Kustutatud on ka 1921. a. põhiseaduse norm (art. 15), mis keelab riigiametnikke seimi liikmeks valimast neis ringkondades, kus nad teenivad. Lisaks neile muudatusile on sisse võetud uusi norme, mis võivad omada ulatuslikku tähtsust seoses põhi-

⁵³ Art. 32, p. 4 ja 5, vt. ka art. 79, p. 2, mis reguleerib seimi volituste kestvuse küsimust, ajal, millal on välja kuulutatud riigis sõjaseisukord.

⁵⁴ Vt. art. 41, p. 3. — Riigikohtukoda koosneb kõrgema kohtu esimesest presidendist kohtueesistujana ja kuuest kohtunikust, kes nimetatakse ametisse vabariigi presidendi poolt kolmeks aastaks korraliste kohtunikkude hulgast. Kandidaadid riigikohtukoja kohtunikkude kohale esitavad seim ja senat. Riigikohtukojale alluvad ka ministrite ja senaatorite konstitutsioonilised süüteod, vt. art. 71.

seaduse sissejuhatava osa normidega. Nii on põhiseaduse kohaselt valimisõigus ainult kodanikel, kellel kõik tsiviil- ja kodanikuõigused (*droits civils et civiques*), teiseks võidakse kodanikkude valimisõigust piirata nende vaimsete ja kõlblate omaduste tõttu. Et sealjuures põhiseadus seab kodaniku aktiivse statuse seosesse kodaniku teenetega üldhüvangu kasuks ja võimaldab selle alusel eriseaduste korras piirata kodaniku avalikke subjektiivseid õigusi⁵⁵, siis võimaldavad seega eelmainitud üldsõnalised normid ka suurema ulatusega kõikumisi seimi valijaskonna ulatuse kindlaksmääramisel.

Tutvudes, üksikasjadesse laskumata, seimi valimisseadusega⁵⁶, pälvib selles erilist tähelepanu kandidaatide ülesseadmise kord seimi valimistel. Kandidaatide ülesseadmine toimub uue korra kohaselt eriliste selleks komplekteeritavate ringkonnakogude poolt. Need ringkonnakogud koosnevad territoriaalsete omavalitsuste esindajaist, mis valitakse vastavate omavalitsusnõukogude poolt ja kutsealaliste organisatsioonide ja majandusliikude omavalitsuste esindajaist, mis valitakse vastavate organisatsioonide ja omavalitsuskodade poolt. Suuremate linnade ringkondades täiendatakse ringkonnakogu veel autonoomsete kutseühingute esindajatega ja kus on olemas kõrgemad õppeasutised, seal ka nende esindajatega. Tavalisele kodanikule-valijale on ringkonnakogust osavõtmine võimaldatud ainult sel teel, et igal ringkonna piires elaval viiesajal kodanikul on õigus sinna saata üks esindaja, kusjuures need viissada peavad oma selleks antavad allkirjad laskma kinnitada notari juures.

Seega on valimisseadusega loobutud põhimõttest, mille järgi valijaskond määrab valitavad ise kas vahenditult või vastavalt organiseerudes, kuid ikkagi ainult oma vaba veendumuse ja tõekspidamise kohaselt. Kodanikkonnal valijaskonnana puudub võimalus end valimisteks vabalt organiseerida. Tahes-tahtmatult tuleb kodanikul-valijal valida temale kõrvalt „valimiseks“ esitatud kandidaate, kui säärasel korral veel üldse saab rääkida valimistest, nagu valimisi mõistab riigiõigusteadus, lähtudes representatsiooniideest. Ei nõustu kodanik-valija temale valimisteks esitatud kandidaati-

⁵⁵ Vt. *nota* 13.

⁵⁶ Kasustatud *nota* 6 all märgitud allikaid.

dega, siis on temal ainus võimalus, et ta loobub valimistest osavõtmisest.

Kui valimiste korraldamisel kinniste nimekirjade järgi osutub selle valimissüsteemi suuremaks puuduseks, et seal valija-kodanik on sisuliselt valimistest kõrvaldatud seega, et valija saab valida ainult erakondade või vastavate teiste valimistel esinevate rühmitiste juhtivate organite poolt valimiseks esitatud isikuid, siis on sellele vaatamata valijaskonnal siin ulatuslikke võimalusi ka teisiti talitamiseks. Ei nõustu kodanik kandidaatidega, mis temale esitatakse mitnesuguste rühmitiste poolt, siis vaba organiseerimise võimaluse püsimisel saab see kodanik, kui temal leidub mõttekaaslast ja vajalikku energiat, end ikkagi väljendada oma veendumuse kohaselt seega, et ta oma mõttekaaslaste kaasabil organiseerib kas uue rühmitise või reorganiseerib vastavalt mõne oleva rühmitise. Antud valimisseaduse alusel saavad aga veel esineda vaid nn. ametlikud kandidaadid, seda enam, et nii territoriaalse kui ka majandusliku omavalitsuse korraldamine ja igasugune kodanikkonna kutsehuvialaline organiseerumine, ühes arvatud nende omavalitsusnõukogude komplekteerimise aluste ja korra määramine, sõltub otsustavalt riigi keskhaldusest, eesotsas vabariigi presidendiga.

Et esinduse põhimõtte teostamine eeldab peale muu esindatava ja esindaja vahelist otsest suhet sel teel, et esindatav saab määrata vabalt, keda ta soovib oma esindajana ja vajaduse korral vastavas korras oma esindajat ka uuega asendada, siis tuleb samalt seisukohalt kvalifitseerida ka parlamenti rahvaesindusena. Kui kaasajal reas riikides parlamendi valimiste reorganiseerimisel on jõutud nõnda kaugele, et kodaniku õigust osa võtta parlamendi valimisest saame seal veel hinnata ainult õigusena ära anda, täpsemalt — tagasi viia nn. valimisedel, siis tuleb nende riikide positiivse õiguse seisukohalt revideerimisele võtta ka rahvaesinduse mõiste seoses parlamendi nimega. Mõistetakse parlamendi valimisena riigi keskvalitsuse organite poolt, otseselt või kaudselt, määratava riigi seadusandluse funktsiooni teostava organi koosseisu formaalset kinnitamist nn. valimisõiguslike kodanikkude poolt, siis tuleb selles mõista ka otsest loobumist põhimõttest, mille järgi seadusandlust teostava organina peab funktsioneerima konstitutsioonilises riigis parlament rahvaesindusena.

Seimi 1935. a. valimisseadusega on astunud selle uue põhimõtte suunas oma tagajärgedelt vägagi kaugemale ulatuv samm.

Senat. Nagu eespool juba tähendatud, ühtivad senati ja seimi pädevusalad olulisemas osas, kusjuures on aga primaat antud seimile nii nende pädevuse ulatuselt kui ka aktide kehtejõult, kui ühes ja samas küsimuses on õigustatud kaasa otsustama nii senat kui seim ja kui sealjuures tekib nende vahel lahkarvamus. Üldiselt kehtivad aga senati suhtes samad normid, mis reguleerivad seimi osa riigiorganina.

Peatusime eespool senati osatähtsuse juures valitsuse või selle üksikliikme suhtes poliitilise kontrolli teostamisel. Peatudes alamal veel senati osa juures seadusandluse teostamisel ja riigi eelarve kindlaksmääramisel, tähendame siinkohal ainult senati pädevuse üldulatuses suhtes, et senatil puudub algatamisõigus peale muu põhiseaduse muutmises ja valitsuse või üksikministri tagasiastumise nõudmises⁵⁷.

Lähemat tähelepanu väärib aga senati komplekteerimise kord esijoones selle tõttu, et põhiseadus ei määra siin muud kui ainult, et senati liikmeist ühe kolmandiku nimetab vabariigi president ja $\frac{2}{3}$ seatakse kohale valimise korras. Lisaks sellele määrab põhiseadus veel otseselt, et senati volitused algavad ja lõpevad koos seimi volitustega. Kõik muu, ühes arvatud ka aktiivse ja passiivse valimisõiguse ulatus ja selle õiguse omandamise tingimused, on jäetud määrata ja normida senati valimisseadusega⁵⁸. Viimane omab seega erilist tähtsust Poola konstitutsionaalsete normistikkude sarjas, sest senati üldosa riigiorganite seas ei ole siiski mitte väike, eriti kui tekib poliitiline konflikt seimi ja valitsuse (resp. vabariigi presidendi) vahel.

Senati valimisseadus⁵⁹ määrab senati liikmete arvu kindlaks 96-le. Neist kuuluvad vabariigi presidendi nimetamisele personaalse õiguse alusel 32 ja valimisele 64 liiget, kes valitakse kaudsel valimisel vojevoodkondade valimiskolleegiumide kaudu. Aktiivne valimisõigus kuulub kodanikele, kes vastavad valimisseadusega määratud tsensusele ja on vähemalt 30 a. vanad; passiivne valimisõigus kuulub aktiivse valimisõigusega kodanikele, kes vähemalt 40 a. vanad. Valimis-

⁵⁷ Vt. art. 46, p. 2.

⁵⁸ Vt. art. 47.

⁵⁹ Kasustatud *nota* 6 all märgitud allikaid.

seadusega määratud tsensuse kohaselt omavad kodanikud valimisõigust kas personaalse teene, haridusliku tsensuse või kaaskodanikkude usalduse alusel.

Esimese grupi kaudu omavad hääleõigust kodanikud, kes omavad valimisseaduses loendatud kõrgemat aumärki. Teise gruppi kuuluvad kodanikud, kes on lõpetanud valimisseaduses loendatud kõrgema õppeasutise.

Kaaskodanikkude usalduse alusel omavad valimisõigust kodanikud, a) kes on valitud territoriaalsete omavalitsuste nõukogude liikmeks, b) on linnavalitsuste liikmed, c) on autonoomsetes majandusliikides organisatsioonides juhtivad isikud ja d) valimisseaduses loendatud organisatsioonide juhtkonda kuuluvad isikud.

Toodud tingimusile vastavad kodanikud valivad oma esindajad, millest moodustuvad vojevoodkondade valimiskollegiumid, kes siis valivad valimisele kuuluvad senati liikmed. Iga vojevoodkond valib valimisseadusega kindlaksmääratud arvu senaatoreid.

Kui arvesse võtta, et kõrgemate aumärkide saamine sõltub vabariigi presidendist või vabariigi presidendile alluvaist isikuist ja et omavalitsusliku organisatsiooni lähem korraldus ja kutsealaline organiseerumine sõltub otsustavalt riigi keskhaldusest, siis on üksikasjalisema kommentaaritagi küllalt selge, millised võimalused on antud riigi keskhaldusele kaasa rääkida senati komplekteerimisel. Et sellele lisaks $\frac{1}{3}$ senati liikmeist nimetab vabariigi president ja et senati volitused on vabariigi presidendist olenevalt lõpetatavad ka enne põhiseadusega määratud legislatuuriperioodi lõppu, siis tohiks küll õigustatud olla järeldus, et senat ei saa temale otsustamisele kuuluvaid küsimusi märgatavalt teissuguselt lahendada, kui seda soovib vabariigi president.

§ 6. Seadusandlus. 1. Põhiseaduse muutmise⁶⁰. Põhiseaduse muutmise küsimuse otsustamine kuulub parlamendile, kusjuures mõlemad kohad on üheõiguslikud, välja arvatud initsiatiiviõigus. Initsiatiiviõigus kuulub vabariigi presidendile, valitsusele ja seimile selle ühe-neljandikulise seadusliku koosseisuga. Sealjuures teeb põhiseadus olulist vahet, kas muutmist algatab vabariigi president või seim. On muutmise algatatud vabariigi presidendilt, siis saa-

⁶⁰ Vt. art. 80.

vad kojad esitatud eelnõu kas tervikuna tagasi lükata või vabariigi presidendi poolt esitatud kujul muutmatult tervikuna vastu võtta. Tahavad kojad esitatud eelnõus teha muudatusi, siis on see võimalik ainult siis ja niisuguses ulatuses, kui muudatustega nõustub ministritenõukogu, kes seda teeb vabariigi presidendi nimel.

Vabariigi presidendi poolt algatatud põhiseaduse muutmise seadus loetakse vastuvõetuks, kui seaduse-eelnõu võtavad vastu seim ja senat lihtsalt enamusena⁶¹. Esitab muutmisseaduse eelnõu valitsus või seim, siis on põhiseaduse muutmise protseduur hoopis raskepärasem. Valitsuse või seimi poolt esitatud põhiseaduse muutmise seaduse peavad seim ja senat vastu võtma nende seadusliku koosseisuna enamusena. Vabariigi presidendile jääb säärasel korral õigus kolmekümne päeva jooksul eelnõu parlamendile tagasi saata uueks arutamiseks, kusjuures eelnõu uuesti arutamine võib toimuda aga alles seimi ja senati järgmisel legislatuuriperioodil. Võtavad seim ja senat esitatud eelnõu teiskordsel arutamisel muutmatult vastu, siis läheb eelnõu vabariigi presidendile allakirjutamiseks. Muutmisseadus saab oma õigusjõu vabariigi presidendi poolt allakirjutamisega, kes teeb ka korraldusi selle avaldamiseks. Vabariigi president ei tarvitse aga sellele seaduseelnõule ka siis mitte alla kirjutada, kui see on seimi ja senati poolt muutmatult ja vajaliku kvorumiga vastu võetud kahe legislatuuriperioodi kestel. Põhiseaduse kohaselt võib vabariigi president säärasel korral lõpetada seimi ja senati volitused⁶².

Kuidas põhiseaduse muutmise küsimus säärasel juhul lõplikult lahendatakse, kas peavad seim ja senat hakkama eelnõu arutama kolmandat korda või tuleb kogu protseduuri uuesti alustada ja kui seim ja senat võtavad eelnõu muutmatult vastu kolmandat korda, kas siis vabariigi president on kohustatud sellele alla kirjutama või on ta õigustatud teiskordselt lõpetama seimi ja senati volitused, sellele ei anna põhiseadus otsest vastust. Põhiseadusega omaks võetud põhimõtete kohaselt ei ole õiguspoliitiliselt antud küsi-

⁶¹ Art. 80, p. 1, 2 ja 3. Põhiseaduse art. 37 ja 48 kohaselt on seim ja senat otsustamisvõimelised, kui koos on vähemalt $\frac{1}{3}$ nende seaduslikust koosseisust.

⁶² Vt. art. 80, p. 3, 4, 5.

muse lahendamise lõppmoment üldse kindlaksmääratav. Õigusloogiliselt ja *argumentum a contrario* järeldusil tuleb aga küsimus lahendada nõnda, et kui seim ja senat eelnõu vastu võtavad kolmandat korda, siis ei ole vabariigi president õigustatud uuesti rahva poole apelleerima, vaid on kohustatud eelnõule, selle seadusena jõustumiseks, vajaliku allkirja andma ja tegema ka korralduse selle seaduse avaldamiseks.

Arvestades vabariigi presidendi suurt osatähtsust senati komplekteerimisel, on ilmne, millisel määral sõltub põhiseaduse muutmise vabariigi presidendist ka siis, kui ta ei kasusta temale kuuluvat põhiseaduse muutmise algatamise õigust.

2. Jooksva seadusandluse teostamine. Võrreldes 1921. a. ja 1935. a. põhiseadusi peab konstateerima, et eriti ulatuslikud uuendused, ja nimelt vastukäivaldalt konstitutsioonilise riigi valitsemisvormi põhimõttele, on tehtud riigivõimu legislatiivfunktsiooni teostamise korra normimisel. Kui 1921. a. põhiseadus⁶³ määrab, et ükski seadus ei jõustu seimi sanktsioonita, mis on saadud seimi kodukorraga määratud korras, siis 1935. a. põhiseadus on siin asunud peaaegu diametraalselt vastandseisukohale. Uus põhiseadus tunnustab riigivõimu seadusandluse funktsioone teostavate organitena üheaegselt parlamenti (seim ja senat) ja vabariigi presidenti.

Normides seimi pädevust ja seadusandluse funktsiooni teostamist määrab põhiseadus ühelt poolt, et seim teostab seadusandluse funktsiooni. Seim teostab seda koos senatiga. Sellekohaselt ja teiste sellesisuliste normide alusel võiks nagu järeldada, et seadusandluse teostamine toimub ka uue põhiseaduse kohaselt parlamendis, kusjuures selle funktsiooni teostamise lähem protseduur on normitud järgmiselt. Initsiatiivõigus kuulub valitsusele ja seimile⁶⁴. Iga seimi poolt vastuvõetud seaduse-eelnõu läheb arutamiseks senatisse. Teeb senat selles eelnõus muudatusi, siis peab seim, kui ta nendega ei nõustu, need muudatused $\frac{3}{5}$ hääletenamusega tagasi lükka⁶⁵. Parlamendi mõlema koja poolt vastuvõetud seaduse

⁶³ Vt. art. 3, lõige 2.

⁶⁴ Vt. art. 50.

⁶⁵ Vt. art. 53.

sisulisele erinevusele, kasustab vabariigi president seadusandluse teostamise õigust dekreetide väljamise teel esijoones riigi keskhalduse organisatsiooni, sõjajõudude ülemjuhatus ja riigi üldise administratsiooni organisatsiooni normimiseks. Vabariigi president teostab siin temale kuuluvat seadusandluse teostamise õigust sõltumatult parlamendist. Sõltuvalt parlamendist kasustab president sama õigust riigi jooksva seadusandluse teostamiseks, mida normaalselt teostaks parlament. Olenevalt sellest, kas vabariigi president kasustab dekreetseadusandluse õigust sõltuvalt või sõltumatult parlamendist, on erinev ka vastavate aktide sooritamiseks vajalik pädevuslik alus. Põhiseaduse sellesisuliste normide kohaselt on vabariigi president õigustatud selleks ettenähtud pädevuse piirides dekreetseadusandluse korras muutma, tühistama ja ka uutega asendama parlamendi poolt väljatud seadusi, kusjuures vabariigi presidendi vastavad aktid on nii üksiknormide kehtejõult kui ka kehtivate normide üldastmestikuliselt suhtelt samal jõutasemel parlamendi samaliigiliste aktidega. Teiselt poolt on ka parlament omakorda õigustatud igal ajal muutma, tühistama ja uutega asendama vabariigi presidendi vastavaid akte. Välja arvatud teatavad erandid, kasustab parlament seadusandluse teostamise õigust formaalselt suvaliselt nii ajaliselt kui ka sisuliselt. Et aga dekreet legislatsiooniaktide ühe liigina on samajõuline akteadusega, siis sellekohaselt toimub tema muutmise parlamendi poolt tavalises parlamendile seadusandluse teostamiseks määratud korras. Viimase asjaolu tõttu alluvad dekreeidi muutmist või tühistamist taotlevad seadused seega ka vabariigi presidendi veto ühes vastavate järeldustega.

Normides vabariigi presidendi ja parlamendi vastastikust suhet seadusandluse teostamisel, eraldab põhiseadus riigipoliitiliselt normaalse olukorra puhul kolme võimalust: Vabariigi president teostab dekreetseadusandlust kas 1) põhiseadusega *expressis verbis* tema ainu pädevusse antud küsimuste normimisel⁷¹, 2) ta teostab seda õigust parlamendi legislatuuriperioodide vaheajal⁷², või 3) ta kasustab vastavat õigust põhiseadusega ettenähtud volitusseaduse alusel⁷³.

⁷¹ Vt. art. 56.

⁷² Vt. art. 55, p. 2.

⁷³ Vt. art. 55, p. 1.

Vabariigi presidendi ainupädevusse on antud seadusandluse teostamine küsimusis, mis puutuvad riigi keskhalduse organisatsiooni, riigi sõjajõudude ülemjuhatusse ja riigi üldise administratsiooni organisatsiooni. Seoses nende küsimustega saab vabariigi presidendi dekreeti muuta, tühistada või uue aktiga asendada ainult vabariigi president ise oma uue dekreediga. Sellekohaselt on ühelt poolt parlament absoluutselt kõrvaldatud riigi halduse organisatsiooni korraldamisest ja sellega seoses olevate küsimuste normimisest ja teiselt poolt on väiksemate eranditega kogu riigi administratsioon ühes sõjaväeliste jõududega antud vabariigi presidendi käsustusse. See põhiseaduse norm osutubki üheks eriti tähtsaks võtmeks Poola uues riigikorras, sest seoses teiste erinormidega garanteerib see norm vabariigi presidendile tema võimu täiusest olulisema osa. See norm võimaldab puhtakujulist juhiprintsiibi rakendamist riigi administratsioonis ühes vastavate järeldustega ka riigivõimu funktsioonide teostamise teistel aladel. Presidendi suvalisele hinnangule on sellega kindlustatud toodud küsimuste otsustamise puhul mõeldavalt maksimaalne ulatus.

Vabariigi presidendi poolt parlamendi legislatuuriperioodide vaheaegadel väljatavad dekreedid on põhiseaduse normide kohaselt kvalifitseeritavad häda dekreedidena. Sellele vastavalt ei ole vabariigi president õigustatud temale kuuluvat dekreetseadusandluse õigust kasustama alati, kui on lõpetatud seimi volitused, vaid ainult siis, kui seimi legislatuuriperioodide vaheaegadel tekib vastav riiklik hädavajadus. Hädavajaduse olemasolu üle otsustab vabariigi president suvaliselt. Samaaegselt loendab aga põhiseadus ka erandid, mille suhetes dekreetseadusandluse teostamine rakendamisele ei tule: 1) põhiseaduse muutmine, 2) seimi ja senati valimiskord, 3) riigi tulude-kulude eelarve⁷⁴, 4) maksustamine ja monopolide sisseseadmine, 5) rahasüsteem, 6) riigilaenude tegemine ja 7) riigi varade võõrandamine ja võlgadega koormamine üle põhiseadusega määratud väärtuses. Kuigi seimi volituste lõpetamise otsustab vabariigi president suvaliselt, siis antud loendis pp. 3 ja 4 all mainitud erandid osutuvad normaalkorras säärasteks alussammasteks parlamendile, et parlamendi väljalülitamine riigi organite

⁷⁴ Vt. alamal § 7.

sarjast osutub võimatuks, vaatamata sellele, milline pädevus ka ühele või teisele riigiorganile parlamendi kõrval antaks. Nende ainuõiguste parlamendile tagamisel on parlamendi otsustav osatähtsus teiste riigi otseste organite kõrval kindlustatud, kuid ainult eeldusel, et parlamendi komplekteerimise sisulisest mõjustamisest oleksid riigi keskvalitsuse organid kõrvaldatud ses mõttes, et parlament oleks võimeline vastavaid küsimusi vabalt otsustama.

Ulatuslikult kõige haaravamaks võib kujuneda dekreetseadusandlus puhkudel, mil vabariigi president vastavat õigust teostab erilise volituseaduse alusel. Siin on mõeldav, et vabariigi president teatavil aegadel asendab parlamenti täies ulatuses ja et riigivõimu legislatiivfunktsiooni teostamine läheb üle vabariigi presidendile. Ainsa erandina, mida ei saa teostada vabariigi president, mainib põhiseaduse puhul põhiseaduse muutmist. Et aga volituseaduse andmine kuulub seimile koos senatiga, siis oleneb parlamendist endast, kas ja millises ulatuses parlament vabariigi presidendile säärase volituse annab.

Erandolukorra seadusandluse teostamisel loob asjaolu, kui riigis kuulutatakse välja sõjaseisukord. Säärasel korral on vabariigi president seadusandluse osas õigustatud parlamenti täies ulatuses asendama; dekreet ei või aga muuta põhiseadust⁷⁵. Et sõjaseisukorda on põhiseaduse kohaselt riigis võimalik välja kuulutada ainult juhtudel, kui tekib vajadus riiki kaitseda relvastatud jõududega⁷⁶, siis vaatamata asjaolule, et sõjaseisukorra väljakuulutamise õigus kuulub vabariigi presidendile, tuleb seadusandluse teostamisel seda olukorda hinnata teisejärgulise võimalusena.

§7. Riigi tulude-kulude eelarve. Nagu eespool tähendatud, on nende erandite seas, milliseid küsimusi vabariigi president ei saa parlamendi legislatuuriperioodide vaheaegadel lahendada dekreeidi korras, loendatud ka riigi tulude-kulude eelarve. Teiselt poolt määrab põhiseadus ka, et riigi tulude-kulude eelarve määratakse kindlaks seadusega⁷⁷. Et aga põhiseaduse järgi⁷⁸ vabariigi president võib dekreetseadus-

⁷⁵ Vt. art. 79, p. 2.

⁷⁶ Vt. art. 79, p. 1.

⁷⁷ Vt. art. 58, p. 1.

⁷⁸ Vt. art. 57.

andluse õigust kasustada kõigi nende küsimuste puhul, mille lahendamine põhiseaduse või eriseaduste alusel peab toimuma seaduste kaudu, siis sellele vastavalt on eespool-mainitud volitusseaduse alusel ja korras võimalik, et parlament teatavail juhtudel volitab vabariigi presidenti ka riigi eelarvet kehtima panema. Samuti on põhiseaduse järgi võimalik, et vabariigi president kasustab dekreedioigust riigi eelarve suhtes, kui riigis on välja kuulutatud sõjaseisukord.

Põhiseaduse kohaselt, ja ka vastavalt ülaltoodule kuulub riigi eelarve kindlaksmääramine parlamendile. Parlamendi kodadel puudub aga algatusõigus eelarve küsimises, samuti kui neil puudub algatusõigus seaduste suhtes, mis toovad kaasa riigi eelarves varemini ette kindlaks määramata kulusid. Eelarve esitab parlamendile ministritenõukogu ja selle arutamisel kehtivad põhiseaduse normid, mis ette nähtud seadusandluse teostamise suhtes, parlamendis. Sellekohaselt toimub eelarve arutamine mõlemas kajas ja tema väljakuulutamiseks teeb vajaliku korralduse vabariigi president. Üksikasjades on aga eelarve saabumise käik tunduvalt erinev seaduste väljamise protseduurist.

Eelarve arutamine algab seimis; võtab seim eelarve vastu, siis läheb see arutamiseks senatisse. Teeb senat eelarves, nagu see vastu võetud seimis, muudatusi, siis läheb eelarve teiskordseks arutamiseks seimi tagasi. Lükkab seim teiskordsel arutamisel senati poolt tehtavad parandused vajaliku kvorumiga tagasi, siis läheb eelarve vabariigi presidendile väljakuulutamiseks. Ei saa seimi seisukohad teiskordsel arutamisel vajalikkude enamust, siis läheb eelarve väljakuulutamisele sel kujul, nagu selle võttis vastu senat. Eelarve väljakuulutamisel on aga võimalik, et eelarve jõustub isegi siis, kui kumbki kodadest seda ei ole veel vastu võtnud.

Normides eelarve arutamise käiku määrab põhiseadus seimile ja senatile tähtajad, mille kestel nad peavad eelarve arutamisega lõpule jõudma. Eelarve esmakordseks arutamiseks annab põhiseadus seimile aega 90 päeva, arvates eelarvekava temale esitamisest valitsuse poolt. Selle tähtaja möödumisel läheb eelarve arutamine senatile, vaatamata, kas seim oma tööga lõpule jõudis või mitte. Jõudis seim eelarve esmakordsel arutamisel lõpule, siis, kui senatis tehakse eelarves muudatusi, läheb eelarve teiskordseks arutamiseks seimile, kes peab oma töö teiskordsel arutamisel lõpetama kümne

päeva jooksul, arvates tähtaja möödumisest, mis oli ette nähtud senatile eelarve arutamiseks. Senatile on põhiseadusega antud eelarve arutamiseks aega 20 päeva⁷⁹. Olenevalt sellest, kas seim ja senat tulevad oma tööga toime põhiseadusega määratud tähtaegade kestel, sõltub ka asjaolu, millisena eelarve välja kuulutatakse.

Eelarve kuulutatakse välja: 1) sõnastuses, nagu see määratud parlamendi kodade poolt, kui mõlemad kojad oma töö õigeaegselt lõpetasid, 2) seimi poolt vastuvõetud kujul, kui seim lõpetas oma töö õigeaegselt, senat sellega aga toime ei tulnud, 3) senati poolt vastuvõetud kujul, kui senat oma töö õigeaegselt lõpetas, kuid seim kas ei jõudnud lõpule eelarve esmakordsel arutamisel või ei jõudnud teiskordsel arutamisel seisukohta võtta muudatuste suhtes, mida eelarves tegi senat, ja 4) eelarve kuulutatakse välja valitsuse poolt seimile esitatud sõnastuses, kui ei seim ega senat ei jõudnud oma tööga lõpule neile selleks põhiseadusega määratud tähtaegade jooksul⁸⁰.

Et parlamendi osa on piiratud nende seaduste väljamisel, mis puudutavad riigi kulude suurenemist, ja on selles sõltuv esijoonel valitsusest, siis arvestades eeltoodut on parlament riigi eelarve väljamisel rohkem valitsust kontrolliv organ, kui riigi eelarve aktiivne määraja. Samalt seisukohalt on lahendatud ka küsimus, kui seim valitsuse poolt esitatud eelarve peaks tervikuna tagasi lükkama. Lükkab seim eelarve tervikuna tagasi, siis on valitsus seitsme päeva jooksul kohustatud seimile esitama uue eelarvekava. Säärasel korral peab aga seim arvestama, et eelarve uuestiesitamisel kaotab seim osa temale määratud tööajast. Ei suudeta eelarve-aasta alguseks eelarvet vastu võtta, siis läheb senikauaks rakendamisele eelmise aasta eelarve⁸¹.

§ 8. Kokkuvõte. Piirdudes eeltoodud märkmetega on käesoleva artikliga tahetud anda kokkuvõtlikum ülevaade riigi valitsemise korra üldsüsteemist, nagu see omaks võetud 1935. a. põhiseadusega Poolas. Seetõttu on käsitlemata jäänud rida eriprobleeme, mis vääriskid küll suuremat tähelepanu nii juristi kui ka tavalise kodaniku seisukohalt, kuid

⁷⁹ Vt. art. 58, p. 2, 3 ja 4.

⁸⁰ Vt. art. 58, p. 5.

⁸¹ Vt. art. 60.

mis ei oma otseselt määravat tähtsust riigi üldises valitsemisvormis või mis sunniksid minema liigsetesse üksikasjadesse. Samuti on neil põhjusil hoidutud kommentaaridest, kus see osutub ebavajalikuks. Kuid ka ülaltoodu alusel ei peaks raskeks osutama järelduste tegemine nende põhimõtete suhtes, mis on uue põhiseadusega aluseks võetud riigivõimu põhifunktsioonide, s. o. legislatiiv- ja eksekutiivfunktsiooni, teostamise reguleerimisel. Üksikasjadesse laskumata võime konstateerida, et 1935. a. põhiseaduse kohaselt, millega üldjoontes on omaks võetud juhiprintsiibi rakendamine riigivõimu teostamisel, osutub vabariigi president selleks teguriks, kelle suvalisest hinnangust peab sõltuma, kas riigi valitsemine toimub faktiliselt juhi põhimõttel või võetakse rakendamisele konstitutsioonilisele riigikorrale omased lähtekohad ühes riigivõimu põhifunktsioone teostavate organite koostöö vajaduse tunnustamisega. Sellele vastavalt on vabariigi presidendil ka otsustav sõna öelda, milliseks kujuneb uue riigikorra alusel nii üksikisiku õiguslik sfäär riigi kodanikuna, kui ka kodanikkonna kui terviku osa selles riigis.

Kriitilisi märkmeid tunnistajateta testamendi kohta Tsiviilseadustiku 1936. a. eelnõus.

E. Ein.

1. Testamendi vormi režiim BES-s on kehtiva õiguse üks neid alasid, kus valitseb kaleidoskoopiliselt kirev partikularism. Piinlikult vorminõudva testamendi kõrval leiame piiritult vormivabu testamente. Kui meie Tsiviilseadustiku eelnõu sellise õiguse lapiklikkuse asendab ühtlase testamendiõigusega, tuleb seda igati pidada tervitatavaks sammuks, isegi kui kõik uuendused üksikasjalisel vaatlusel õnnelikeks ei peaks osutama. Ometi aga seni, kuni eelnõu pole veel saanud seaduseks, on meie kohus tähelepanu juhtida neile lahendusile, mida eelnõu autorid on mõelnud otstarbekohasena, mida aga kriitilisel vaatlusel ei saa sellisteks pidada. Üheks sääraseks ebaõnnestunud lahenduseks tuleb meie arvates pidada tunnistajateta testamendi vorminõuete korraldust eelnõus esitatud kujul.

Seda liiki testamendi tegemise võimalust tunnustab ka kehtiv õigus Liiyi- ja Eestimaa õiguse piirkonnis. Nimelt BES art. 2090 järgi on kehtiv kirjalik testament, mille suhtes pole kahtlust, et sellele tõeline testaator oma nime alla kirjutanud, ja et see testament tõesti testaatorilt pärit on, kui testaator mõnesugusel põhjusel takistatud oli tunnustajaid juurde kutsumast. Järelikult säärase testamendi kehtivuseks pole vaja muid vorminõudeid, kui et ta 1) oleks kirjalikult tehtud, ja 2) et isik, kes selles dokumendis esineb testaatorina, oma nime oleks alla kirjutanud. Üldiste, kõigile testamentidele ühise nõudena on vajaline muidugi, et antud testament sisaldaks testaatori viimset tahet; see asjaolu ei tarvitse aga testamendi redaktsioonis eneses väljendada näit. daatumi märkimisega, vaid vaidluse korral võivad asjast huvitatud isikud igal viisil tõestada, et antud testament just viimset tahet sisaldab. Mis eriti aga välisesse vormi puutub, siis ei nõua seadus, et säärane testament testaatori oma käega oleks kirjutatud; järelikult see võib kirjutatud olla näit. kirjutusmasinaga või mõne teise isiku käega. Ainult allkiri peab omakäeliselt olema kirjutatud. Peanõue on siin, et testamendi sisu tõeliseks autoriks oleks dokumendis sellisena allakirjutanud isik.

Säärase testamendi kehtivust saab rünnata ainult sel teel, kui tõestatakse, et ta ei sisalda selle isiku viimset tõelist tahet, kes säärases kirjalikus dokumendis on märgitud testaatorina, s. t. kui suudetakse tõestada, et tegemist on võltsimisega, survega, või et see dokument ei sisalda viimset tahet, vaid pärast seda on sama isiku poolt koostatud uus testament, milline sisuliselt ära muudab vaidluse all oleva testamendi.

Käesoleva artikli autoril pole käepärast andmeid selle kohta, kas art. 2090 ettepanähtud testamendi käsitamine on kohtutegeluses raskusi tekitanud; juhul aga, kui Bukovski kommenteeritud BES väljaandes *ex-Vene* Senati seletuste hulk võiks mõne BES artikli selguse või ebaselguse kohta mõõtuandev olla, siis peaksime art. 2090 kohta ütlema, et see pole temast arusaamise suhtes vähemalt viiekümne aasta jooksul (BES kehtivuse algusest kuni Bukovski kommentaari avaldamise ajani) mingit raskust tekitanud, sest mainitud kommenteeritud BES väljaandes pole käesoleva instituudi kohta ühtki *ex-Vene* Senati otsust tsiteeri-

tud. Samuti ei leidu ka meie oma Riigikohtu poolt üldiseks teadmiseks avaldatud otsustes ühtki, mis käsitleks BES art. 2090. Kokkuvõttes võime väita, et BES art. 2090 pole senises kohtutegeluses raskusi tekitanud.

2. Tsiviilseadustiku 1936. a. eelnõu käsitleb tunnistajateta testamenti § 581, milline sõnab järgmist: „Kui testator on kogu testamendi algusest lõpuni kirjutanud oma käega, sealjuures ära tähendades tema tegemise koha ja aja, siis on testament maksev ka niisugusel korral, kui ühtegi tunnistajat juures ei olnud.“

Kõrvutades BES art. 2090 püstitatud nõudeid eelnõu § 581 nõuetega tunnistajateta testamendi väliste vorminõuete suhtes, võime konstateerida järgnevad olulised lahkuminekud. 1) Eelnõu järgi tunnistajateta testament peab algusest lõpuni olema kirjutatud testaatori käega; BES järgi on küllaldane testaatori poolt oma käega allakirjutamine. 2) Eelnõu järgi peab testamendis olema tähendatud testamendi koostamise aeg ja koht, kusjuures need andmed peavad olema märgitud testaatori enda käega; BES art. 2090 aja ja koha märkimist testamendis endas *explicite* ei nõua, liiatigi veel testaatori enda käega.

Milline juriidiline tähtsus on neil vorminõuetel, et testament peab olema kirjutatud algusest lõpuni oma käega, kaasa arvatud ka aja ja koha märkimine? Eelnõu § 708 p. 3 kohaselt võidakse vorminõuete tähele panemata jätmise korral testamendi tühistamist terves ulatuses nõuda. Pealiskaudsel vaatlemisel paistab sellega asi korras olevat: kui õigusliku toimingu vorminõudeid pole täidetud, on toiming tühine! Ja kui sageli võime leida pärijaid või legataare, kes pole rahul testamendi korraldustega; säärastel kordadel testaatori vähingi eksimus testamendi vorminõuete täitmises annab neile võimaluse nõuda kogu testamendi tühistamist, et selle tagajärjel ise pärandvara saada või saada seda suuremal määral, kui neile testamendiga määratud.

Käesoleval korral on vorminõuded püstitatud niisugusel kujul, et nad eriti silma ei paistagi, ja nad tunduvad pealiskaudsel lugemisel niivõrra endastmõistetavana, et lihtkodanikul mõttesegi ei tule, kui rasked tagajärjed vähimalgi kõrvalekaldumisel võivad olla. Teisest küljest aga vastab säärase näiliselt lihtsa testamendi tegemise võimalus

arvatavasti väga paljude tulevaste testaatorite soovidele, sest 1) ilma ühegi kõrvalise isiku teadmata võib testaator oma viimse tahte kirja panna ja sel teel vältida need võimalikud pahandused ja perekonnatülid, milliseid testaator oma elu lõpupäevil peaks üle elama, kui tema testamendi sisu omastele teatavaks on saanud; 2) testamenti võib koostada igal ajal, igas kohas ja igas olukorras, kui testaatorit ähvardab surmaoht ja kui pole võimalik notarit ega tunnistajaid juurde kutsuda.

Seega siis võime loota, et tunnistajateta testament, muutes üldiseks instituudiks kogu meie eraõiguse kehtivuse alal, oma näilise lihtsuse ja salajasust garanteeriva iseloomu tõttu leiab tulevikus laialdast kasutamist; teisest küljest aga on meil põhjendatud kartus, et kodanikud, kel pole juriidilist eriharidust, küllalt tõsiselt ei suuda hinnata näiliselt lihtsa vormi juriidilist tähtsust ja seepärast kergesti võivad eksida. Kõige selle tagajärjel võib kujuneda olukord, kus sisuist head testamendid, s. t. sääraseid, millised tõepoolest sisaldavad testaatori viimset tahet, leiavad tühistamist suuremal arvul kui seni.

3. Vaatleme järgnevalt üksikasjalisemalt § 581 vorminõudeid ja siis selgub, kui kergesti nende vastu võidakse eksida.

Esimene nõue säärase testamendivormi juures on, et kogu testament algusest lõpuni peab olema testaatori oma käega kirjutatud. Selle nõude kohaselt ei või ühtki sõna olla kirjutatud võõra käega, ja teiseks — testamendi kirjanemise vahendiks ei või olla mingisugune mehaaniline vahend, näit. masinakiri või trükk. Oma käega kirjutamise all tuleb mõista säärast kirjanemisi, mille juures kirjutaja individuaalsus välja paistab ja lugejale tuntav on. Kas individuaalsuse tunnused just ilmtingimata keha liikmega, mida „käeks“ nimetatakse, peavad väljendatud olema, või mõne muu kehaosaga (näit. kätetu indiviid võib olla on end harjutanud sulepead hammaste vahel hoides pea liigutamisega kirjutama), see peaks küll ükskõik olema; kuid keegi pole meist kindlustatud selle vastu, et kohtupraktises just „käega“ kirjutamise nõudest seaduse tähe järgi kinni peetakse. Kui üksainuski sõna või number (näit. kuupäev ja koht) pole oma käega kirjutatud, vaid näit. kirjalangil ette on trükitud, masinaga või võõra käega kirju-

tatud, ähvardab säärast testamenti tühistamine, olgugi et mingit kahtlust pole testamendi ehtsuses, s. t. kuuluvuses testaatorile: kogu testament peab algusest lõpuni olema kirjutatud oma käega!

Testamendis peab ära tähendatud olema tema koostamise aeg ja koht. Kõigepealt aja ja koha märkimine peab olema tehtud oma käega. Seega siis, kui mõni tööstur, kaupmees, arst jne., ühe sõnaga, isik, kes harjunud oma kirju kirjutama paberilehtedel, kus nimi, aadress ja aastaarvu kolm esimest numbrit valmis trükitud, piirdub sellega, et ta aja märkimise otstarbel täidab oma käega ainult puuduva päeva ja kuu nimetuse ning neljanda aasta numbri, kuna aga muidu mingit kahtlust pole, et ta testamendi ise oma kodus on teinud, ei või siiski keegi kindel olla, et ta testament jõusse jääb, sest vorminõue on rikutud: testaator pole oma käega märkinud kohta ega täielikult aega, olgugi et need olid juba trükitult samas dokumendis olemas.

Kui seadus nõuab testamendis koha ja aja märkimist, siis tuleb seda muidugi nii mõista, et need õieti ja täpselt oleksid tehtud, sest muidu poleks nende nõuete püstitamiseks mingit mõtet. Igaüks meist aga teab, kui palju eksitakse kuupäevades ja nende märkimises. Vist mitte ühegi teise dokumendi juures ei osutu daatumi ekslik märkimine nii saatuslikuks, kui säärases testamendis Tsiviilseadustiku eelnõu järgi, sest ekslikult valesti dateeritud testament võib paratamatult tühistatud saada, olgugi et daatumis eksimisel mingit muud olulist tähtsust polnud ja muul viisil on kindlaks tehtud, et antud testament just viimset testaatori tahet sisaldas.

Kuid mitte üksnes eksliku, vaid ka ebatäieliku dateerimise põhjal võib testamenti ähvardada tühistamise oht. Näit. kui testaator muidu täiesti korraliku testamendi on dateerinud umbes järgmiselt „Jõulu pühal 1937“, siis võidakse seda testamenti vaatamata sellele, et ta oli ainuke, tühistada daatumi ebamäärasuse põhjusel, sest meil loetakse jõulupühadeks kolm päeva. Samaseid näiteid eksimuse kohta ka koha märkimises võiks külluses tuua, kuid laseme kõnelda järgnevalt faktidel enestel, sest muidu meid võidakse kahtlustama hakata fantastiliste lugude väljamõtlemises.

4. Käesoleva artikli kirjutamisele tõukasid mind saksa õigusteadlase prof. Fritz von Hippeli raamatu „Forma-

lismus und Rechtsdogmatik¹ lugemisest saadud masendavad muljed.

Fr. v. Hippel käsitleb osundatud raamatus just tunnistajateta testamendi (holograafilise testamendi) saatust kohtupraktises, nii Saksa kui teistes riikides, kus mainitud testament lubatud samade vorminõuete juures, nagu meie seadustiku eelnõus. Saksa õpetlase mainitud teos tõestab hulgaliste Saksa riigikohtu otsuste najal, kui kergesti komistatakse sääraste vorminõuete vastu, mille tagajärjel testamendid, milliste ehtsuses muide mingit tõsist kahtlust pole, tühistatakse. Toome mõningad näited Saksa kohtupraktisest Fr. v. Hippeli raamatu kaudu.

Trükikojaomanik Theodor S. kirjutas oma testamendi kirjalangile, millel oli trükitud ülal „Theodor S., Breslau, Buch- und Steindruckerei, Breslau den... Neue Graupenstrasse 5/6“. Testaator täitis kuupäeva ja aastaga tühja koha sõna järel „den“, kuid ei pidanud vajalikuks trükitud asukohta uuesti oma käega kirjutada. See testament tühistati kohtu poolt põhjendusel, et see pole algusest lõpuni oma käega kirjutatud; sisuliselt aga keegi, ei nõudjad ega kohus, ei kahelnud testamendi ehtsuses ja testaatori tahte tõsiduses².

Puutööstuse direktor A. G. oli samuti kirjutanud testamendi kirjalangil, millel oli eeltrükk „Berlin—Scharlottenburg, Berlinerstrasse 103, III“ (see aadress vastas ka tõesti testamendi tegemise kohale); kuid testament tühistati, sest osa testamendist, nimelt koha märkimine, polnud kirjutatud oma käega³.

Testamendi koostamise aja ja koha ebatäpse märkimise pärast on samuti massiliselt testamente tühistatud. Nii näit. on tühistatud testament, kus testaator oli jaanuari alguses ekslikult kirjutanud eelmise aasta numbri⁴; testament, kus oli märgitud 16. mai, mis aga tõeliselt 15. mail kirjutatud⁵; testament, kus ajana oli märgitud „Berlin, Ostern (lihavõttepühal), 1902“⁶; testament, kus ajana oli alul märgitud õieti „30. III 1929“, lõpuks aga kogemata „30. III 1925“,

¹ Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg 1935.

² Vt. Hippel, *op. cit.*, lk. 20.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, lk. 22.

⁵ *Op. cit.*, lk. 21.

⁶ *Op. cit.*, lk. 22.

ehkki ei kaheldud selles, et testament oli koostatud 1929. aastal⁷; testament, milles oli kaks kohta märkimist: „Nordhausen/Airnstadt in Th. Neustadt 47 4. Dezember 1915“, kusjuures esimene tähendas tema alalist elukohta, teine tema sõjaväeosa asukohta, kus ta mainitud kuupäeval tõesti viibis ja testamendi oli koostanud⁸.

Prof. Hippel oma mainitud raamatus esitab ka hulga Saksa kohtute otsuseid, „milledes väljendub püüd seaduse karmust üksikjuhtumite kasuks läbi murda, või nagu seda süütumal, kuid seetõttu vähem õigel viisil tavatsetakse väljendada, seadusliku reguleerimise praktilisi tagajärgi vältida, kusjuures aga seaduse reguleerimisest kui alusest kinni peetakse ja ollakse sunnitudki kinni pidama. Tulemus on selline, nagu kahe isanda teenimisel ikka on⁹“. Ühest küljest võib säärastele otsustele ette heita seadusest kõrvalekaldumist, teisest küljest ei tea õiguseotsija kunagi ette aimata, kuidas tema asi kohtus lõpeb, sest kui kohus ainsast õigest, seaduse teest kõrvale kaldub, siis nn. „eluläheduse“ otsimise võimaluste arvu ei suuda keegi ette näha. Ja nii ongi Saksa kohtutegeluses prof. Hippeli andmete põhjal välja kujunenud, et mitte üksnes erinevad kohtud, vaid ka ühed ja samad kohtud on juhtudel, kui seaduse vormikarmusest on tahetud mööda minna, BGB § 2231 põhjal teinud kõige vastukäivamaid otsuseid¹⁰. Prof. F. Endemann'i ütluse järgi vaevalt võib teatava kindlusega ette öelda, kas vormivigase omakäelise tunnistajateta testamendi puhul kohus teda kehtivaks või tühiseks loeb; seepärast soovitab ta tungivalt säärastel puhkudel testamentaarsetel ja seadusjärgsetel pärijatel kokkulepet saavutada¹¹.

5. Nagu eeltoodust nähtub, ei osutu tunnistajateta testamendi sissetoomine § 581 püstitatud vorminõuete juures õnnelikuks uuenduseks. Liiga tugev on olnud välismaiste tsiviilseadustikkude sugestioon meie eelnõu autoritele, et nad pole nähtavasti pidanud vajaliseks sügavamalt järele mõelda kõigile neile ebaõiglastele tagajärgedele, mida § 581 taolise normi kehtimapanek kaasa toob. Seaduseandjad või seaduse-

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

⁹ *Op. cit.*, lk. 24.

¹⁰ *Op. cit.*, lk. 23—28.

¹¹ F. Endemann, *Erbrecht des BGB*, 1923, lk. 31.

kavade valmistajad, kui nad mõne instituudi võõrsilt laenavad, peaksid alati juurdlema, milliseid sotsiaalseid funktsioone vastav välismaine norm oma emamaal on täitnud ja milline rakendus tal seal on olnud, enne kui teda üle võtta. Käesoleval korral aga pole seda nähtavasti tehtud. Kui eelnõu autorid oleksid põgusa pilgu heitnud välismaiste, eriti Saksa tsiviilseadustikkude kommentaaridesse või kohtuotsuste repertooriumesse, siis oleksid nad arvamuste ja sententside rägastikust hämmastudes kriitilisemalt suhtunud § 581 eeskujudesse ja võib-olla teisiti statueerinud tunnistajateta testamendi.

Milles peitub siis § 581 korraldatud testamendi põhiviga? Sellele pole raske vastata, sest viga seisneb siin vorminõuete ülepingutuses. Kui meie õiguslik kord ka tulevikus kavatses tunnustada eratahte autonoomiat surma korraks, siis tuleb testamendi korraldamisel vormi ainult sel määral nõuda, kui see hädavajalik on testaatori tõelise viimse tahte konstateerimiseks. Tunnistajateta testament on iseendast sobiv viis testaatoril vabalt oma viimset tahet avaldada; et ta ainult kirjalikult seda teha saab, on endastmõistetav. Et ta aga testamendi algusest lõpuni oma käega peab kirjutama ja just aja ning koha oma käega ära märkima, selles on liiale mindud. Testamendi ehtsuse ja testaatori individuaalsuse kindlakstegemise soodustamise mõttes on veel arusaadav ja võib-olla soovitavgi nõuda testamendi korraldava osa kirjutamist oma käega; kuid nõuda aja ja koha märkimist üldse ja eriti veel täielikult oma käega — see on liig, sest need ei evi olulist tähtsust, praktikas osutuvad aga nad sisuliselt ehtsate testamentide komistuskivideks.

Ma ei pea siinkohal vajaliseks detailidesse laskuda, sest tunnistajateta testamendi ümberkorraldamise üksikasjalised ja põhjendatud ettepanekud leiduvad F. v. Hippeli meie poolt korduvalt osundatud teoses, millega tutvumine oleks praegusel hetkel soovitav eelnõu autoreile Saksa BGB autorite tehtud eksimuse kordamise vältimiseks; juhul aga, kui § 581 praegusel kujul seadusesätteks saab, pakub see teos advokaatidele ammutamata materjali testamentide vastu vaidlemiseks kui ka nende kaitsemiseks.

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond.

Kas tulumaksustamisel korteriühingu liikmetele kasustada antud korteri üüriväärtus tuleb hinnata Tulumaksu seaduse § 7 alusel ja vahe üüriväärtuse ja ühingule korteri kasustaja ühinguliikme poolt makstava summa vahel tuluks arvata?

Vastus: jaatav.

Korteriühingu eesmärgiks ja sihiks on muretseda ühingu liikmetele kortereid kasustamiseks, kusjuures ühingu liikmed on ise kohustatud aja jooksul tasuma korterisoetamise kulud ning ühingu liikme poolt igal aastal ühingule makstavad summad ei kujuta korteri üüriväärtust, vaid põhikirjas ettenähtud ühingu liikme kohustuste täitmist korteri soetamise kulude katteks, kusjuures maksud aja jooksul vähenevad. Tulumaksu seaduse § 6 märkuse mõtte kohaselt tuleb tulumaksustamisel korteriühingu liikmetele kasustada antud korterite üüriväärtus tuluna hinnata Tulumaksu seaduse § 7 alusel ja vahe üüriväärtuse ja ühingule korteri kasustaja ühinguliikme poolt makstava summa vahel tuluks arvata. Siin on tegemist üksnes ühingu liikme tulu arvestamisega korteri kasustamisel ja see ei puuduta mingil määral ühingu enda maksustamist tema tulude pealt. Samuti ei saa seejuures arvesse võtta korteri amortisatsiooni, sest siin ei ole tegemist kapitalitulude maksustamisega ega kinnisvara tulude maksustamisega.

(RkHA toim. nr. 43 II — 1937.)

Kui välismaalase äritegevus Eestis ületab Ärimaksu kohta käivate seaduste muutmise seaduse (RT 1932 — 29) II osa § 16 esimeses lõikes ettenähtud ärilise tegevuse piirid, kas siis on ta kohustatud sama paragraafi neljanda lõike põhjal tasuma põhiärimaksu üldisel alusel?

Vastus: jaatav.

Ärimaksu kohta käivate seaduste muutmise seaduse II osa § 16 järgi on välismaalased, kes ajutiselt tulevad Eestisse ärilisel otstarbel, et siin kas omal või teiste arvel teotseda kaupade pakkimise või tellimiste vastuvõtmise alal, koguda kuulutusi välismaa ajalehtedele või toimetada kaupade või toorainete sisseostu oma või oma peremehe kaupluse või tööstuse tarvis vastava legitimatsioonikaardi ettenäitamisel, kohustatud maksma ärimaksu iga Eestis viibitud kuu või selle osa eest. See maks ei vabasta välismaalasi põhiärimaksu tasumisest muude ettevõtete pealt üldistel alustel, nagu see otseselt ette nähtud Ärimaksu kohta käivate seaduste muut-

mise seaduse (RT 1928 — 44) V osa § 16 neljandas lõikes. Seepärast, kui välismaalasel on äriine ettevõtte väljaspool eeltähendatud seaduse § 16 esimeses lõikes ettenähtud äriine tegevuse piire, siis on ta ka kohustatud sama paragraafi neljanda lõike põhjal tasuma põhi-äriinaksu üldistel alustel.

(Rkha toim. nr. 116 II — 1937.)

Kas Maksudevalitsus võib nõuda maksustamise ümberotsustamisele määramist selliste uute asjaolude ilmsiktuleku alusel, mis on ilmnenu hilisemal äriinamatute läbivaatamisel, kui juba varemini maksukohuslase ettevõtte äriinamatud olid läbi vaadatud?

Vastus: eitav.

Samuti kui maksukohuslane ei või paluda maksustamise ümberotsustamist uute asjaolude ilmsiktulekul, siis, kui ta hariliku hoole juures oleks võinud selgitada need asjaolud ka esialgsel maksustamistoimetusel, eriti aga juhul, kui need asjaolud oleksid selgunud teatist ja tõendustest, mille esitamist temalt nõuti, kuid mis ta jättis esitamata oma süül (MKS § 101), ei või ka Maksudevalitsus nõuda maksustamise ümberotsustamisele määramist selliste uute asjaolude ilmsiktuleku alusel, mis on ilmnenu hilisemal äriinamatute läbivaatamisel, kui juba varemini maksukohuslase ettevõtte äriinamatud olid läbi vaadatud ja need kasu kindlaksmääramiseks vastuvõetavaks tunnistatud, ja kui pole kahtlust, et hariliku hoole juures need hiljemini ilmnenu asjaolud võisid selguda ka esialgsel raamatute läbivaatamisel.

(Rkha toim. nr. 64 II — 1937.)

Kas maksustamisotsuse vastu antud vastulauses peab maksukohuslane esile tooma kõik oma vastuväited?

Vastus: jaatav.

MKS §§ 69 ja 75 kohaselt peab maksukohuslane, alustades vaidlust maksustamisotsuse vastu, juba vastulauses esile tooma oma vastuväited ja edaspidises asja menetluses ei saa tema enam oma vastuvaidlusi laiendada. MKS § 69 kohaselt kohaldatakse vastulausete otsustamisel § 60—62 eeskirju ja § 60 järgi otsustatakse asi kõigi kogutud andmete põhjal, arvestades riigi kui ka maksukohuslase kasuks kõnelevaid asjaolusid. Kui maksukohuslane on algatanud vastulausega maksustamisotsuse uuesti arutusele võtmise, siis kuulub MKS § 69 põhjal küll vastulause arutusele ainult selles puudutatud küsimuste piirides, kuid maksuasutisel avaneb sellega võimalus kontrollida oma otsust ka omal algatusel. Maksuasutise poolt algatatud uute küsimuste ülesvõtmisel jääb maksukohuslasele enesestmõistetavalt õigus esineda kaebusega ka selle osa otsuse vastu.

(Rkha toim. nr. 3 II — 1937.)

Kas veneaegset teenistust linnatapamajas tuleb lugeda teenistuseks linnaasutises (Pens. sead. § 18)?

Vastus: eitav.

Veneaegset teenistust linnatapamajas ei saa lugeda teenistuseks linnaasutises, sest Vene ajal kehtinud Linnaseaduses pole tapamajad arvatud linnaasutiste (utsreždenija) hulka, vaid nad on loetud linna ettevõteteks (predpriyatija), nagu nähtub ka Ärimaksu seaduse § 453 p. ja § 3, olgugi et tapamajad olid asutatud rahvatervishoiu huvides.

(Rkha toim. nr. 46 I — 1937.)

Kas „Riigi Teatajas“ 1936 — 50 art. 413 all avaldatud Valla isikumaksu seaduse (§ 9 p. 3 ja 4) alusel võib sundsissenõudmise korras kellelki kolmandate isikute varasemate aastate maksuvõlgu sisse nõuda?

Vastus: eitav.

Küsimuses tähendatud seadus oma III osas ütleb, et „käesolev seadus hakkab maksma avaldamisega“ ja et „maksu käesoleva seaduse alusel hakatakse võtma järgmisest maksuaastast“. Sellest tuleb järeldada, et tähendatud seadus ei oma tagasiulatuvat jõudu ja et seda ei saa kohaldada varasemate aastate maksuvõlgade kohta.

(Rkha toim. nr. 77 I — 1937.)

Kas OMS § 519 võimaldab ettevõtte brutokasust maksude tasumise reserviks eraldada teatavaid summasid?

Vastus: eitav.

OMS § 519 on ette nähtud, missugused kulud ja eraldamised brutokasust on lubatud maha arvata brutokasust maksualuse kasu kindlakstegemisel ja sellest §-st nähtub, et on lubatud maksudest tegelikult kulutatud summade mahaarvamine (OMS § 519 üldosa ja selle §-i p. 1 lit. n) ega ole lubatud maha arvata brutokasust maksude tasumiseks eraldatud summasid, nagu see näiteks lubatud sama §-i lit. n eelnevas lit. m kindlustusseltsidele, kes on õigustatud preemiate reserviks eraldama brutokasust teatavaid summasid. Kui oleks lubatud OMS § 519 seesuguseid eraldamisi toimetada ka maksude tasumise reserviks või muuks otstarbeks, siis oleksid lit. n eeskirjad redigeeritud just samuti kui eelmise lit. m eeskirjad, mida aga tehtud ei ole, ja nii puudub seaduslik alus seesuguste reservide moodustamiseks (eraldamiseks arvatud summade mahaarvamiseks ettevõtte brutokasust maksualuse kasu kindlakstegemisel) ja võib brutokasust maha arvata seesugusteks maksudeks tegelikult kulutatud summasid, millede mahaarvamine brutokasust on lubatud OMS § 519 lit. n järgi.

(Rkha toim. nr. 86 II — 1937.)

M. T.

Tsiviilosakond.

Kas tuleb pärandimaksu arvutamisel pärijatele pärandvara väärtusest maha arvata alimentatsioonikohustuse väärtus, mis pärijate kanda pandud pärandaja testamendiga kellegi kolmanda isiku kasuks?

Vastus: jaatav.

On õige, et alimentatsioonikohustus Pärandimaksu sead. § 8 tähendatud ei ole, kuid see ei tähenda, et selle kohustuse väärtust pärandimaksu määramisel ei tuleks arvesse võtta. Pärandimaksu sead. § 21 määrab otseselt, et kui testamendi läbi pärijate peale on pandud kohustus välja maksta kolmandatele isikutele summad, mis üksiku saaja kohta üle 30 kr. ulatuvad, siis maksab pärija ka nende pealt pärandimaksu ära, kuid tal on õigus kolmanda saaja käest, kelle eest ta maksu ära maksnud, seda maha arvata maksmisel. — Sellest järgneb, et kui kaebajate peale oli testamendiga pandud alimentatsioonikohustus kolmandate isikute kasuks, mis summaliselt raha peale polnud arvestatud, pidi ringkonnakohus selle kohustuse väärtuse kindlaks tegema vastavalt Pärandimaksu sead. § 34 jj. ettenähtud normidele ning eraldi pärijatele jääva ja kolmandatele isikutele mineva väärtuse pealt pärandimaksu välja arvama vastavalt Pärandimaksu sead. normidele, kuid pärandimaksu terves ulatuses panema pärijate peale, andes neile õiguse kolmandatele isikutele ülemineva varanduse pealt arvatud pärandimaksu kolmandatelt isikutelt kinni pidada (Pärandimaksu sead. § 21). Kuna alimentide väärtuse mahaarvamisel pärijale jääva varanduse väärtus väheneb, muutub sellega ka pärijate eneste kanda jääv pärandimaks (Pärandimaksu sead. § 3). Ringkonnakohus, mitte arvestades kaebajate peale pandud alimentatsioonikohustust pärandimaksu määramisel, on oluliselt rikkunud TKS § 129 ja 142 nõudeid, mispärast tema otsus tuleb tühistada.

(RkhT toim. nr. 191 — R, 1937.)

Kui Eesti Maapank toimetab oma põhikirja põhjal võlgniku kinnisvara sundmüüki, kas peab ta selle järele valvama, et samal ajal kohtutäitur ei toimetaks sama kinnisvara sundmüüki, ja nõudma oma sundmüügi toimetuse juurde vastava kohtutäituri toimetuse?

Vastus: jaatav.

Eesti Maapanga põhikiri (RT 1934 — 91) võimaldab § 15, 18, 54 ja 55 ettenähtud juhtudel Eesti Maapangale toimetada ise administratiivkorras kinnisvarade sundmüüki enampakkumise teel, kusjuures see sundmüük toimub sama põhikirja § 57 jj. ettenähtud eeskirjade järgi. Juhtudel, mis pole ette nähtud põhikirjas, tulevad kohaldamisele vastavalt BES ja TKS eeskirjad. Nagu nähtub Eesti Maapanga põhikirjast, pole seal üldse ette nähtud see juhtum, kui

samal ajal, mil Eesti Maapank on alustanud vastava kinnisvara sundmüüki, samale kinnisvarale oma sissenõudmise on pööranud mõni teine kinnisvaraomaniku kreditor TKS ettenähtud korras. Järelikult Eesti Maapanga põhikirja § 56 põhjal tuleb sel juhul kohaldada TKS vastavaid eeskirju. TKS ei luba aga ühel ja samal ajal üht ning sama kinnisvara määrata sundmüügile eritähetaegadel ja sundmüüki toimetada iga kreditori nõudel eraldi, vaid TKS § 1139a ja 1862 põhjal ringkonnakohtu esimees määrab sundmüügi toimetamiseks sel korral ühe kohtutäituri. Sellest järgneb, et juhul, kui TKS eeskirjade järgi mitu kreditori oma sissenõudmised üheaegselt pööravad kinnisvarale, kõik need sissenõudmised moodustavad ühise menetluse ning kinnisvara sundmüük toimub ainult ühe kuulutuse põhjal ja toimetatakse ühe kohtutäituri poolt. Et Eesti Maapank toimetab sundmüüki oma põhikirja alusel ning oma vastavas tegevuses ta ei kuulu ringkonnakohtu järelevalve alla, siis peab ta ise selle järele valvama, et tema poolt toimetatava sundmüügi juures oleksid täidetud TKS vastavad eeskirjad. Toimetades sundmüüki, peab ta selle järele valvama, et samal ajal sama kinnisvara suhtes kohtutäitur ei toimetaks sundmüüki, ning nõudma tarbe korral oma müügitoimetuse juurde kohtutäituri poolt alustatud müügi-toimetuse, sest selle toimetusega võivad olla seoses võlad, mis on eelisõigustatud panga võla ees ja mida tuleb arvestada sundmüügil ja raha jagamisel (Eesti Maapanga põhikiri § 64 ja 67, TKS § 1890).

(RkhT toim. nr. 130—K, 1937.)

Kas veresugulaste avaldus, et nad lubavad testaatorile nende kahjuks teha testamentlikke korraldusi pärusvara kohta, peab väljenduma mingisuguses seaduses eriti määratud vormis?

Vastus: eitav.

BES § 961, 1993, 1995—1997 ühisest mõttest järgneb, et kellegi pole õigust oma veresugulaste kahjuks teha korraldusi surma juhuks kinnisvara kohta, mis ta on pärinud oma sugulastelt seadusjärgse pärimise teel. See keeld langeb ära, kui lähimad veresugulased nõustuvad kinnisvara omaniku korraldustega pärusvara suhtes, mis tehtud nende kahjuks. Seaduses ei leidu eeskirju selle kohta, millisel kujul veresugulased peavad oma vastavat nõusolekut avaldama, seetõttu nende tahteavaldus sellisel juhul võib toimuda üld-eeskirjade kohaselt, mis sisalduvad BES § 2993 ja 2994, s. t. tahteavaldus oma õigustest loobumiseks võib siin olla avaldatud nii kirjalikult kui ka suusõnaliselt, notariaalselt sõlmitud aktiga või ka koduselt toimunud avaldusega. Järelikult ei keela seadus asjast huvitatule tõendada ka tunnistajate läbi, et veresugulased loobusid õigusest vaielda testamendi või kinkelepingu vastu; tähtis on ainult see, et vastav tahteavaldus (BES § 2936 jj.) oleks toimunud

ja see kohtule TKS § 366 reeglite kohaselt tõendatud. Ei leidu seaduses ka sellist eeskirja, et veresugulased peaksid oma õigustest loobuma just siis, kui tehakse testamentlik korraldus pärusvara kohta, vaid sellisest õigusest võivad nad loobuda ka hiljemini igal ajal, isegi veel siis, kui testament või muu viimne tahteavaldus on kohtulikult kinnitamisel (BES § 2451, 2452, TKS § 1966 p. 2).
(RkhT toim. nr. 134—K, 1937.)

Kui isik, kelle vastu on pööratud sissenõudmine sundtäitepealkirjaga varustatud akti järgi, tõstab TKS § 161¹¹ põhjal hagi sellest aktist tuletuvate sissenõudja taotluste ümberlükkamiseks, kas mainitud TKS § 161¹¹ mõtte järgi võib ta tõsta ainult ühe sellise hagi, s. t. kas ta peab kõik alused, mille põhjal ta võib aktist tuletatud sissenõudja taotluste vastu väielda, esitama ühesainsas hagipalves, või võib ta juhul, kui hagi ühel alusel tagasi lükati, TKS § 161¹¹ ettenähtud tähtajal tõsta uue hagi mõnel teisel alusel samade aktist tuletuvate sissenõudja taotluste ümberlükkamiseks?

TKS § 893, 895 ja 589 ühisest mõttest järgneb, et juhul, kui kohtuotsusega samade poolte vahel sama eseme kohta ühel ja samal alusel vastav tüli on lahendatud, siis vastaspool võib paluda, et uus hagi, mis on tõstetud tema vastu sama hageja poolt sama eseme kohta samal alusel, tagasi lükataks (*exceptio rei judicatae*). Järelikult juhul, kui samade poolte vahel sama eseme kohta tekib uus protsess, kuid uuel alusel, s. t. kui hageja oma õigusi kostja vastu tuletab mingisugusest teisest õigusvahekorra, kui ta seda tegi kohtuotsusega lahendatud tülis, siis pole vastaspoolle õigust paluda hagi tagasilükkamist TKS § 893 ja 895 põhjal. Sellest üldpõhimõttest, mis kehtib kõigi tsiviilõiguslike tülide kohta, ei tee seadus mingit erandit või kitsendust ka TKS § 161¹¹ ettenähtud hagi suhtes. TKS § 161¹¹ määrab vaid allumuse ja esitamise tähtaja hagide jaoks, mida õigustatud on tõstma see isik, kelle vastu sundtäitepealkirjaga varustatud akt on pööratud sissenõudmisele, kui ta leiab, et ta mingisugusel alusel selle akti järgi pole kohustatud maksma. TKS § 161¹¹ ei leidu aga eeskirja, et akti järgi kohustatud isik võiks tõsta ainult ühe ainsa hagi sissenõudja taotluste ümberlükkamiseks ja selles hagipalves peaks esitama kõik alused, millele põhjal ta sissenõudja taotlusi palub tühistada. Järelikult tuleb ka TKS § 161¹¹ rakendamisel kohaldada TKS § 893 ja 895 eeskirju, s. t. et akti järgi kohustatud isik pole takistatud TKS § 161¹¹ ettenähtud tähtajal tõstma juhul, kui tema hagi ühel esitatud alusel on tagasi lükatud, uut hagi sama akti tühistamiseks mingisugusel uuel alusel.

(RkhT toim. nr. 190—R, 1937.)

T. G.

Vastutav toimetaja: F. Karlson.

Väljaandja: Tartu Õigusteadlaste Selts.

Tsiviilosakond.

- Kas tuleb pärandimaksu arvutamisel pärijatele pärandvara väärtusest maha arvata alimentatsioonikohustuse väärtus, mis pärijate kanda pandud pärandaja testamendiga kellegi kolmanda isiku kasuks? 190
- Kui Eesti Maapank toimetab oma põhikirja põhjal võlgniku kinnisvara sundmüüki, kas peab ta selle järele valvama, et samal ajal kohtutäitur ei toimetaks sama kinnisvara sundmüüki, ja nõudma oma sundmüügi toimetuse juurde vastava kohtutäituri toimetuse? 190
- Kas veresugulaste avaldus, et nad lubavad testaatorile nende kahjuks teha testamentlikke korraldusi pärusvara kohta, peab väljenduma mingisuguses seaduses eriti määratud vormis? 191
- Kui isik, kelle vastu on pööratud sissenõudmine sundtäitepealkirjaga varustatud akti järgi, tõstab TKS § 161¹¹ põhjal hagi sellest aktist tuletuvate sissenõudja taotluste ümberlökkamiseks, kas mainitud TKS § 161¹¹ mõtte järgi võib ta tõsta ainult ühe sellise hagi, s. t. kas ta peab kõik alused, mille põhjal ta võib aktist tuletatud sissenõudja taotluste vastu vaielda, esitama ühesainsas hagipalves, või võib ta juhul, kui hagi ühel alusel tagasi lükati, TKS § 161¹¹ ettenähtud tähtajal tõsta uue hagi mõnel teisel alusel samade aktist tuletuvate sissenõudja taotluste ümberlökkamiseks? 192

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokkusurutud. — Käsikirjad olgu selgesti loetavad; eriti soovitatav on masinakiri. — Korrektoories on lubatud ainult trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmise. — Toimetust jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, mis soov tuleb märkida käsikirjale. Aratõmmete, artiklis kasutatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetusele, Tartu, Lai tän. 34.

1937. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

kaheksateistkümne aastat.

TOIMETUS:

R. Räägo (peatoimetaja), **E. Ein**, **K. Grau**, **T. Grünthal**, **J. Kleesment**, **A.-T. Kliimann**, **H. Kristal**,
E. Maddisoo, **A. Palvadre**, **K. Parts**, **J. Uluots**
A. Mägi (toimetuse sekretär).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadusandluse ülevaade, kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu 1935. a. ja 1936. a. otsuseid.

Lähemateks kaastöölisteks on Tartu ülikooli õigus-teaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.

Tellimishind: 8 krooni aastas, üksiknumber **85 s.**

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud (1920. — 1936. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 95.50. Üksikaastakäike ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. — kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja 1924. a. à kr. 4; 1925. — 1928. a. à kr. 4.50; 1929. — 1935. a. à kr. 7, 1936. a. — kr. 8.

Toimetus ja talitus: Tartu, Lai tän. 34.

Toimetuse sekretäri kõnetunnid sealsamas
iga kolmap. ja reede, kell 12—13.

Toimetuse sekretäri kodune telef. nr. 14-91.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Hind 85 senti

Ilmus 19. juunil 1937.